સત્યવંતી આખ્યાન.

સત્યવંતી આખ્યાન.

યાને એક

સત્યતાનો આબેહુબ ફોટોગ્રાફ.

બનાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

કારીગર જહાનમહમુદ વિ. નુરમહમુદ

કચ્છ ચોબારાની દ. ગુ. નિશાળના મહેતાજી.

દોહરો.

વાંચો પુસ્તક પ્રેમથી, સજ્જન સહુ નર નાર;
નવ રસ જેમાં નવલ છે, સમજો કરી વિચાર.

અમદાવાદમાં

માણેકચોક આગળ કાગદીઓળની સામે
શાહ હીરાભાઈ પુંજાસાના મકાનમાં
"અમદાવાદ ટાઈમ્સ પ્રેસ"માં

કાળીદાસ સાંકળચંદે છાપ્યું.

સને ૧૮૮૫ સંવત ૧૯૪૧

કીંમત કોરી બે.

પ્રસ્તાવના.

श्लोक.

शूर्पवत्त्यजतेदोषान, गुणानगृह्णंतिपंडिता ॥
दोषग्राहीगुणत्यागी, चालणीवतुदुर्जन ॥

ભાવાર્થ. પંડિતો સુપડાની પેઠે દોષ તજે છે. ને ગુણનું ગ્રહણ કરે છે. દુર્જન ચાલણીની પેઠે દોષ લે છે. ગુણનો ત્યાગ કરે છે.

શાણા સજ્જનો ઉપરના શ્લોકને ધ્યાનમાં લઈ પુસ્તક મુસાફરી કરવા મારી વિનંતી છે. કારણ મનુષ્ય અનેક ભૂલથી ભરેલો છે. ભૂલ વગર તો એક શ્રી અંતરયામી છે. વળી દરેક કામનો મહાવરો રાખવાથી તેમાં દિન પ્રતિદિન ભૂલ સુધરતી જાય છે માટે આ ગ્રંથ અનેક ભૂલોથી ભરેલો હશે, પણ તે તરફ લક્ષ ન આપતાં

સાર સાર ગ્રહણ કરશો. પુસ્તક થોડુંકજ વાંચી અટકી ન પડતાં આગળ વધજો એટલે મહેનત સફળ થશે એ ખચિત જાણજો.

સુજ્ઞ વિદ્વાનો આપણી ગુર્જર ભાષામાં વાર્તા રૂપે ઘણાં પુસ્તકો સારા વિદ્વાનોની કસેલ કલમથી લખાઈ ચુકાયાં છે. જે વાંચવાથી માણસ જાતીને ઉત્તમ જ્ઞાન મળે છે. આજ કેટલાક રોજ થયા વારતા રૂપે ગદ્ય પદ્ય માતમ પુસ્તક બહાર પાડવા મારો વિચાર હતો પણ કેટલાક અડચણને લીધે તે કામ અટકી પડ્યું, ખરેખર નિયમ છે કે, એક હાથે તાળી પડતી નથી, તેમ હરેક કામ બીજાની મદદ વગર પ્રથમ પાર પડતું નથી. તેમાં પણ મારા જેવા શિખાઉ ગ્રંથકારને તો અવશ્ય મદદની જ રૂર છે.

મારે, બાવળાના મહેરબાન કવી જેશંગભાઈ ત્રીકમદાસથી પત્ર દ્વારાએ સ્નેહ થતાં, અમારો વિચાર જણાવ્યો કે તરતજ મને દિલાસો આપી પોતે મદદગાર બન્યા જેથી મારી ધારણા સફળ થઈ. આવા સ્વદેશાભિમાની

સજ્જનની જય થાઓ, એમ હું પણ અંતઃકરણથી કહું છું. એઓ સાહેબે આ કાર્યમાં મને અતિ મદદ આપી છે, માટે આ વખતે એમનો અત્યંત આભાર માનું છું.

દા. જા૦ નુ૦

કર્તા.

અર્પણ પત્રિકા.

સ્નેહીસાગર મુરબ્બી

મી૦ કવી જેશંગભાઇ ત્રીકમદાસ.

મુ૦ બાવળા જીલ્લે અમદાવાદ.

માનવંતા સાહેબ—આપ આર્યાવૃતને વિશે રહી સ્વદેશી ઓના ભલાને વાસ્તે ઉતકૃષ્ટ વિચારો બહાર પાડવા સ્વદેશાભિમાન ધારણ કરી સ્નેહ પૂર્વક મંડ્યા રહોછો, વળી આ કાર્યમાં મને પાર પાડવા અતિ મદદ આપી સ્નેહ વધારીછે, તેમજ સ્નેહ ભાવ અપૂર્વ દર્શાવોછો. જેથી આ મારો લઘુ ગ્રંથ આપની સેવામાં

અર્પણ કરૂ છું તે પ્રેમ પૂર્વક સ્વી
કારશો એવી આશા રાખુ છું.

હું છું

આપનો આભારી મિત્ર.

જાનમહુમદ વિ. નુરમહુમદ

કારીગર.

सत्यवंती आख्यान.

પ્રભુપ્રાર્થના.

પદ.

સલામ સહુને હાલ, સાહેબો સલામ સહુને હાલ. એ રાગ.

ડહાપણ તારૂ અપાર, પ્રભુજી ડહાપણ તારૂ અપાર. (ટેક)
જગ રચનાઓ અદ્‌ભૂત કીધી, કોઈ ન પામે પાર. પ્ર૦
પ્રબળ શક્તિ દેખાય જગમાં, ઉચરે એમ નર નાર. પ્ર૦
સોમ રવિને ગગનમાં ગ્રહ છે, તેનો તું કરનાર. પ્ર૦
વંદન કરીએ મદદજ આપો, કાર્ય ઉતારો પાર. પ્ર૦
ગણીને જશ સહુ કોઈ આરાધે, મ્હેર કરો કિરતાર. પ્ર૦
દીન જનની વિનતિ શ્રવણે, સાંભળજો જગદાધાર. પ્ર૦

દોહરા.

અધારેલ હોંસ કરૂ, શારદા સજ્જન કાજ

નવ રસ નાંખ્યા નવલ બહુ, ઉચરી એક અવાજ.
દર્પણમા શું મુખ જુવો, શું દેખાવે તેજ;
વિચાર રૂપી આપ આ, જોતાં પડશે હેજ[1].
બજીત પોથાં જોઇ જન, રીઝે છે મન માંહિ;
રીઝાવું નહીં રંગથી, જોવા ઢંગજ કાંઈ.
સમજી સાકર સ્નેહથી, બિલોર ખાવા જાય;
મરે આંધળો મોહ વિષે, સહસાથી દુઃખ થાય.
સુખ ઇચ્છો આ જગતમાં, તો કહું વાર હજાર.
પુસ્તક આવાં પ્રેમથી, પઢો સહૂ નર નાર.

દોહરા.

કૃતેપુર નામે નગર, હતું એક વિશાળ;
રાજ્ય કરે રઘુવંશિ જ્યાં, રૈયત સહુ દાતાર.
ઘણું અદાગ વસે નહીં, સુખી સહુ નર નાર;
રાજા રૈયતને વિશે, અરસ પરસ બહુ પ્યાર.
વસે દ્વિજ જાતાં અતિ, દાનેશ્વરી ઉદાર;
બાળમુકુંદ તે માંહિં બહુ, હતો દ્વિજ હુશિયાર.

---

૧ આરામ.

સુંદરી તેને શોભતી, બલપાણુનો ભંડાર;
સદ્ વિદ્યામાં સારસ્વતિ, સાવિત્રિ અવતાર.
દોલતને અતિ સાહેબી, હતી એહને ઘેર;
બાપ પિએ મોજો કરે, કરે અતિશે લેર.
સુખો હતો સહુ વાતમાં, એક બાતનું દુખ;
પુત્ર પેટ નહિ તેહને, તેથી ઉદાસી મુખ.

બાલમુકંદને પુત્રનું મોટુ દુ:ખ હતું. તેથી તેને હૃદ્ય થી એવા તુરંગ ઉઠતા કે, "જગદીશ્વર મને એક પુત્ર કે પુત્રી આપે તો કેવું સારૂ? અરે હું જ્યારે આ જગત ત્યાગ કરીને જાઇશ, ત્યારે મારી દોલત, મારી સાહેબી, મારા શણગારેલા અવાસો, મારી નવાંગ્ના સહિત વાડી, અને બાગ બગીચા વગેરે કોણ સાચવશે? અરે મને તેનું તો કંઇ પણ દુ:ખ નથી થતુ. પણ હું મુવા પછવાડે નર્કમાં જ સડ્યાં કરવાનો. કારણ શાસ્ત્રમાં કહ્યુ છે કે, પુત્ર વિનાનો માનવી મુક્તિ પામતો નથી. અરેરે આ બધું સંભારૂં છું ત્યારે મારા દુ:ખની તો અવધીજ છે.

જુવો તો ખરા કોળી નાળી વગેરે અઘોર કૃમ કર

નારાઓને ઘેર કેટલા બધા છોકરા કેવી નઠારી હાલતમાં ફરે છે, ને મારે એક પણ નહી. ભલા ભગવાન? એ તારે ઘેર કેવો અન્યાય છે. પણ નાના? હું તો ભૂલું છું. એમ તો હોયજ નહી. કારણ કે ત્યાં કને તો સત્યજ વર્તાય છે કહ્યું છે કે.

દોહરો.

પુન્ય કરે થોડા જનો, પાપ ઘણા કરનાર;
પાપી જનમે નિચમાં, એહ થકીજ અપાર.

આ દુનિયામાં પાપ કર્મ કરનારા ઘણા છે. અને પુન્ય કરનારા તેમજ સત્ય કર્મો કરનારા થોડા છે, તેથી રખે ને એ પાપીઓ, નીચને ઘેર જનમી તેમના વંશમાં વૃદ્ધિ કરતા હોય!! અને સત્ય કર્મો કરનારા થોડા છે. એટલે મારે ભાગ્યે બાળક નહી આવતુ હોય!! એવા નઠારા પુત્રો કરતાં ન હોય તેજ ઉત્તમ છે માટે હે ભગવાન જો પુત્ર અથવા પુત્રી આપે તો, સુકર્મીજ આપજે પણ આવા કોળી નાળી જેવા દુષ્કર્મિ ના આપીશ. કેમકે તે કરતાં તો મારી આ સ્થિતિજ સારી છે. પણ ના ના આ શું હું બકુ છું? ગમે તેવો તો પણ પુત્ર!! અરે કદાપી અ

ઠગિ હશે તો પણ મારૂં નામ તો રાખશે? મારા આ અ વાસમાં દીવો બાળી અંધકારને તો કાઢી બેસશે? વળી નિર્વંશી પણ નહીં કહેવાઊં, આવી રીતના અનેક તરેહના તર્ક વિતર્કો ઓટલે બેઠો બેઠો બાળમુકુંદ પોતાના અંતઃક રણમાં કરે છે, અને તે બોટા વિચારોમાં એટલો તો લી ન થઈ ગયો, જે પોતાની આશપાશ શું બને છે, તે પણ જાણતો કે જોતો નથી. અને તેના મનના વિચારો એ કરી, તેના મુખાર્વિંદ ઉપર ઉદાસીની પીછોડી છવાઈ ગએલી જણાઈ આવતી હતી, તેથી તે બેભાન અવસ્થા માં બેઠેલા જેવો લાગતો હતો. એવે પ્રસંગે તેની સ્ત્રી રા ધિકા આવી તેણે પોતાના સ્વામીને આમ ઉદાસીમાં બ ઠેલા જોઈ પુછ્યું. સ્વામીનાથ આપ આમ ઉદાસ થઇ બે ઠા છો એનું કારણ કંઈક હોવુ જોઈએ.”

બાલમુકુંદ—પ્યારી સ્હેજ કાંઈ વિચાર મારા મનમાં પેદા થયો તેથી.

(એટલામાં રાધિકાની પાડોશણ જયકુંવર આવી ચડી.)

રાધીકા—બેન જયકુંવર તમે આજ શું ભુલાં પડ્યાં?

જયકુંવર—બાઈ હું ગણુંજ ઘરના કામમાંથી પરવારી એ
ટલે જાણ્યું કે થોડી વાર તમારી પાસે આવી
બેસું, પણ મને આજ લાગે છે કે ઘણી વ
ણીઆણી કાંઈક ઉદાસીમાં હો, તેમ તમારા
ફીકા ચેહેરાપરથી જણાય છે.

રાધિકા—નાના બેન ઉદાસી તો કંઈ નથી (આટલામાં
બાલમુકુંદ ત્યાંથી ઉઠી પોતાની બેઠકમાં જાય છે.
જ્યાં કને પોતાના સોબતીઓ જેઓ હમેશ આ
વતા તેઓ પાછળથી કંઈક સ્હેજની વાતો કર
વા આવ્યા)

જયકુંવર—બાઈ તું મારાથી શા વાસ્તે છુપું રાખેછ? તું
મને કહે કે તું આમ વાત કરતાં નિશાશા
શા વાસ્તે નાંખેછ? મારાથી બનશે તેવી યો
ગ્ય મદદ કરીશ. એ તું ખાત્રી પુર્વક માનજે

રાધિકા—(એકદમ ગળગળી થઈ ગઈ ને બોલી) બ
હેન થોડી વાર પર હું ઘરમાંથી બાહેર આવી
ઓટલામાં એમને (પોતાના પતિને) કંઈ

બેઠા વિચારમાં બેઠેલા દીઠા. એટલે મને પણ અફસોસ થવા લાગ્યો, કારણ હું તરત ચેતી ગઈ, અને તને પણ કયાં કહેવું પડે તેમ છે. આ મારે સર્વ વાતે લીલા લહેરછે પણ——(રડે છે.)

જયકુંવર—બેન સમજી, પણ તું, આવી સમજુ ભણેલી ને હુંશીયાર છતાં આમ ધીરજ મુકી દે એ તને લાયક નથી તે ક્હાડે તુંજ વાંચતી હતી કે, ગમ તેવા દુઃખની વખતે ધૈર્યના પકડવી. હવે આવે પ્રસંગે તુંજ તારૂં બોલ્યું ન પાળે એ કેવું કહેવાય?

રાધીકા—(રડતાં રડતાં) બેન--

ગરબી.

રાગ બારપરોના ગીતનો.

સંકટ એવા સરજીયા, પ્રીતે સુણો મારી બાઈજી; સંકટ૦

નાનપણે હતી લાડકી, જ્યારે મૈયર માંયજી,

ખાતી પીતી ખાંતે ખેલતી, નહીં ચિંતારે કાંઈજી. સંકટ૦
પરણી પાંચમે વર્ષે હું, મારા પ્રિય પતિ સાથજી;
ગુણવંતો ગને મન ગમ્યો, ભલે ગ્રહ્યો મેં હાથજી. સં૦
ઉમંગમાં દિન ગાળતી, રહેતી સુખિ દિન રાતજી;
આજ દિસે દુખ એક તો, કેવી વરાણું હું વાતજી. સંકટ૦
વીસ વરસ મારાં વહિ ગયાં, સ્વપ્ને દિઠું ન સંતાનજી;
તેહ તણા ઘા કારી થયા, તજ્યું ખાનને પાનજી. સંકટ૦
જપ તપ ક્રિયા કરી ઘણી, દીધાં દાન અપારજી;
તોએ બાઈ કાંઈ નહિં વળ્યું, દીઠો મેં નહીં સારજી. સં૦

જયકુંવર—બેન તું સમજુ છતાં આમ કલપાંત કરે એ ઠીક ન કહેવાય મારી તને એવી ભલામણ છે કે, જો તું અફસોસ કરીશ તો તારા શરીરને નુકશાન થશે. દુખ તો માનવીને માથે અનેક પડે છે. પણ કયાં જઈએ, જે ઈશ્વર આપે તે શીર સમું. (આટલામાં તેને સાદ થવાથી તે ઉઠીને પોતાને ઘેર જાય છે.)

હવે આપણે પેલા બાલમુકુંદને સંભાળવો જોઈએ

કે, તેનું શું થવું, બાલમુકંદ પોતાની બેઠકમાં ઉદાશી મુખે બેઠો હતો, તેવામાં ત્યાં કને તેના સોબતીઓ આવી પહચ્યા. તેઓએ બાલમુકંદનો ફીકો પડી ગએલો ચેહેરો જોઈ પુછ્યું.

લાડુભટ—કેમ ભાઈ આજ ઊંડા વિચારમાં બેઠેલા જણાઓ છો?

અમથારામ—નાના ભાઈ, એમના વિચાર હું સમજ્યો.

જોઈતારામ—વળી વિચાર તે શા સમજવાના હતા, એતો હવે નાત વરો કરી બ્રાહ્મણોને લાડુ જમાડવાના છે.

બાલમુકંદ—ભાઈઓ તમે ગમે તે રીતે બોલો પણ મારે તો કશા વિચાર કરવાના નથી.

સર્વ જણા—વિચાર કરવો ન કરવો તમારા હાથમાં છે, પણ અમે તો અટકળ બાંધીએ છીએ જે હવે લાડુના ઢેર[1] થવાના.

બાલમુકંદ—બ્રાહ્મણને તો લાડુમાંજ ચિત વશ્યું હોય છે. પણ કહો તો ખરા કે મારે તે એવું શું છે. જે

---

૧ ઢગ.

હું, એવા વિચાર કરૂ.

સર્વે--તારે ભાઈ અમો અમસ્તા હસતા હતા.

(તેટલામાં એક બીજો બ્રાહ્મણ આવી ચડ્યો તેણે બાળમુકુંદ તથા બીજા બ્રાહ્મણો વચ્ચે થતી ખટપટ સાંભળી બોલવાની ફરજ થઈ તે બોલ્યો, કેમ ભાઈઓ, આજે બાળમુકુંદ ભટપર શાનું વાદળ ઉતાર્યું છે?

બાળમુકુંદ--નરસીરામભાઈ, તમે જાણોછો કે મને પુત્રનું મોટું દુખછે. ઈશ્વર કૃપાએ મારે સર્વ વાતે લીલા લ્હેર છે, પણ આ વાતથી તો હું કંટાળ્યો છું. જેમ જેમ હું વિચાર કરૂ છું તેમ તેમ મારી કલ્પના શકિત ભયંકર રૂપ પકડેછે. આજે હું એ બાબતના વિચારમાંજ હતો, એટલામાં આ મારા સોબતીઓએ આવી મને અમસ્થો પજવવા માંડ્યો, કહો ભાઈ મારા! નશીબના શું થોડા ભાગ છે! ભાઈ મારે તો એ બાબત દુઃખની અવધીજ છે. (નીશાશો નાંખે છે)

નરસીરામ--પ્રિય ભાઈ આપ આમ હિંમત હારી

છો તેથી કંઈ પણ વળવાનું નથી. માટે આમ કઢાપો ન કરતાં કંઈ ઉપાય કરશો તો, પર્માત્મા ધારેલ કામ પરિપૂર્ણ કરશે, અને આપ જો આવી રીતે બળતરા બેઠશો તો પરિણામ શરીરને નુકશાન જ થવાનું.

બાલમુકંદ--(ઉભરો આવતાં) અરે ભાઈ મને કાંઈ સુજતું નથી-- ખરેખર મારૂં મન પાછું હઠે છે. અહો! વિસ્વેશ્વર:

જોગી આશાવરી.

બપૈયો બપૈયો પૂકારૂં મેં બનમે. (એ રાગ)

બાંધ્યું વાંઝીઆ મેણું કરમમાં,
પૂર્વ વેર હશે કંઈ ધરમમાં;
નથી કીધાં મેં પાપ લગાર,
તોય પડીઓ દુઃખ અપાર,
નથી બાળ્યાં મેં તુળશીના વન,
તોય કેમ નડે છે વિઘન;
પ્રાણ કાઢી હવે હું મરૂં,

હાય જીવીને હું શું કરૂં;
પુત્ર વિના સુનો સંસાર,
કોણ તારશે પિંડ નિરધાર;
આત્મા સ્વર્ગે જવાના નથી,
શાસ્ત્રકારો કહે એમ કથી.

નરસીંરામ—ભાઈ તમે જો આવી રીતે કલપાંત જારી રાખ શો તો ખચિત ઘેલા થઈ જવાના. માટે ધિરજ ધારો તો સરવે દીન દયાળ સારૂં કરશે. કારણ ધૈર્યતાથી સતી દ્રૌપતી વગેરેના પણ પરમાત્મા પરમેશ્વરે રાખ્યા છે.

બાળમુકંદ—ભાઈ હું પણ મારા મનમાં સમજુ છું પણ જ્યારે દુઃખ રૂપી દરીઆવનાં મોજાં મારી કાગદી આંતરડી રૂપી નાવને લાગે છે. ત્યારે બુડવાની દેહેસતને લીધે આમથી તેમ ફાંફાં મારે છે.

નરસીંરામ—ભાઈ તેને પણ સત્ય રૂપી પવન કિનારે તારશે. (જાય છે)

પછી સાંજરે બાળમુકંદે ઘેર આવી પોતાની સ્ત્રી

પાસેથી દૂધ દોવાનું પાત્ર માગ્યું, જે તેણે તરત આપ્યું તે લઈ બાલમુકંદ ગાયને દોવા લાગ્યો, પરંતુ તપાસ કરતાં માલમ પડ્યું કે આજે કામધેનુ કોઈએ દોહી લીધેલી જણાય છે. તેથી એકદમ પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું. અલી જો તો ખરી આપણી કામધેનુ કોઈએ દોહી લીધેલી જણાય છે. એ આપણા જગા ગોવાળના કામ તો નહી હોય! (આટલામાં જગો ગાયની ચરામણીના પૈસા લેવા આવે છે. તેને બાલમુકંદે કહ્યું).

બાલમુકંદ--જગા, આજ અમારી કામધેનું કોણે દોહી લીધી છે?

જગો--(વિષમય થઈને) શું? તમારી ગાય, આમ કેમ બને, કોઈ દિવસ નહીં ને આજે, શું બાલમુકંદભાઈ તમે પણ શાક કરતા હશો, મારા ભાઈ કુતરાને મન હોળી ને સસ્સાને મન સ્વાસ જાય મારૂં પણ તેમ થાય છે.

બાલમુકંદ--ત્યારે તને પણ મારી વાત ખોટી લાગે છે. ખરૂં કે નહી?

જગો--ના ભાઈસાહેબ, ત્યારે હશે, પણ આતો આશ્ચર્ય

કહેવાય.

બાલમુકંદ—આશ્ચર્ય જેવું તો છેજ. પણ ફીકર નહી.

(પછી જગો ગાયની ચરામણીના પૈસા લઇ જતો રહે છે)

બાલમુકંદ દરરોજ દૂધ ગુમ થઇ ગયાનો તપાસ કરે પણ દૂધ દરરોજ ગુમ થઇ ગયાનો પતો મળે નહીં, તેથી પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો જે આતો કાંઇ પણ દગો થાય છે, માટે મારે એનો તપાસ કરવો જોઇએ. આવો ઠરાવ કરીને ગાયને પો ફાટે છોડીને તેના પાછળ પાછળ ચાલ્યો. ગાય એક અશોકગીરી પર્વત હતો તે પર ચડી, અને થો ડી વારમાં એક પુષ્કળ ઘાસથી ભરેલી ખીણમાં ઉતરી ચરવા લાગી. બાલમુકંદ તેને છુપાઇને જોવા લાગ્યો. આવે વખતે ગાયને આવેલી જોઇ એક નાગ પોતાના રાફડા માંહીથી બહાર આવ્યો, અને તેનું દધ પીવા લાગ્યો. થોડી વારમાં ખુબ ધાવીને તૃપ્ત થયો. તેથી તેને આનંદ ઉપજ્યો. આનંદના ઉભરામાં તે એકીદમ બોલી ઉઠયો. આહા! આજે કેટલા રોજ થયા આ ગાયનું દૂધ પીને ખુશી રહું છું. જો આ વખતે આ ગાયનો માલેક હોત

તો ખરેખર તેને ન્યાલ કરી નાખત પણ તેતો બનેજ કયાંપા. આ સઘળું વૃતાંત બાળમુકંદ તો સાંભળ્યાજ કર તો હતો તેથી સમય જોઇ નાગ પાસે જઈ હસ્ત જોડી ઉભો રહયો. નાગે પુછયું ભલા માણસ તું કોણછું. અને આવે વખતે આહીં કયાંથી. બાળમુકંદે કહ્યું મહારાજ હું આ પાસે ઉભેલી કામધેનુનો ધણી છું. કેટલાક રોજ થયા એનું દુધ ગુમ થઈ જતું માટે આજે તેની તપાસ કરવા નિકળેલો તે આંહી આવી ચર્ચા જોવા ઉભેલો હતો તેવામાં આપના મુખારવિંદની મધુરી વાણી સાંભળી. જેથી આપની શેવા બજાવવા સત્વર આવ્યો છું. નાગે તેની સકોમળ વાણી સાંભળી કહ્યુ, બાળમુકંદ તારા મુખની વાણી તેમજ તારાં નમ્રતા ભરેલાં દીન વચન સાંભળી ખુશી થયો છું; માટે ખુશીની સાથે કહું છું જે મારૂં તને વચન છે. જેથી જે માગવાનું હોય તે માગી લે કારણ હર વખત કાંઈ આવુ અમ્રત ચોઘડીઉં હાથ આવવાનું નથી, માટે કાંઈ પણ વિલંબ કરયા વગર માગી લે. બાળમુકંદે હાથ જોડી કહ્યુ. દીન દયાળ હું બીજું તો શું માગું કારણ મને સર્વે વાતની લીલા લેહેર છે પરં

તું મારે પેટ પુત્ર નથી. જેથી મને પુત્ર લાભ થાય તેવી પ્રેરણા કરશો. અને એને એ, આશામાં હું અહોનિશ ભટ કયાં કરૂં છું, તે ઉમેદ પુરી પાડશો. નાગે કહ્યુ બાલમુકંદ તારા નશીબમાં પુત્ર લાભ નથી, તો પણ હું પ્રથમથી તને વચન આપી ચૂકયો છું, માટે તારે પેટ પુત્ર લાભ થશે, પણ તે વરણે શામળો થશે. આવું જો થાય તો તું તેનું નામ હરિપ્રસાદ પાડજે. બાળમુકંદ તથાસ્તુ કરી ઘેર વળી આવ્યો. ને નાગ ત્યાં અંતરધ્યાન પામ્યો યાને અલોપ થયો. બાળમુકંદને ઘેર કેટલીક મુદત વિત્યા બાદ તેની સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો. ઇશ્વર કૃપાએ તે સગર્ભા સ્ત્રીએ એક દિવસે એક રત્નને પોતાના ઉદરથી જન્મ આપ્યો, તેજ વખતે બાળમુકંદે તેને નખશખ શીખ તપાસી જોયો તો નાગે કહ્યા પ્રમાણેજ તે જણાયો અને મુહુર્ત જોવરાવતાં નાગના કહેવા પ્રમાણેજ ह અક્ષરે નામ આવ્યું તેથી તેનું નામ હરિપ્રસાદ પાડયું. જાચકોને દાન આપી ન્યાલ કીધા તથા બધા ગામમાં ઘેરે ઘેર ધવળમંગળ ગવાવાં લાગ્યાં. હરિપ્રસાદ મોટો ને સમજણો થયો, એટલે તેના

માવિત્રોએ તેને નિશાળે ભણવા મુક્યો. ત્યાં કને તે પોતાની ચાલાક બુદ્ધિથી વિદ્યાભ્યાસમાં વધતો ગયો અને પંદર વરશની અંદર તો તેણે ઉત્તમ કેળવણી મેળવી હુશિયાર થયો. એવામાં મંદ્રાવતીનો પ્રભાશંકર મહારાજ પોતાની પુત્રી સત્યવંતી કાજે કોઈ સારો વર શોધવા નિકળેલ તે ફરતો ફરતો બાલમુકંદનું નામોચ્યું ઘર જાણી આવી ચડયો. બાળમુકંદે તેને પોતાનો જાત ભાઈ સમજી આદરમાન આપી પાસે બેસાડયો. બાલમુકંદના ઘરનો આડંબર જોઈ પ્રભાસંકર તો મોહિત થઈ ગયો. થોડા વારે વાત ચિત કરતાં જમવાનો વખત થવાથી સરવે જમવાને ઉઠયા તે જમી રહયા બાદ સરવે બેઠકમાં બેઠા. તે પ્રસંગે પ્રભાસંકરે બાળમુકંદ પાસે પોતાના બે હસ્ત જોડી કહ્યું. "બાલમુકંદ જો આપ મારા પર કૃપા કરો તો બે વચન બોલવા રજા માગું છું." બાળમુકંદ કહે પ્રભાસંકર સુખેથી બોલો હું તો આપ જેવા ભૂદેવોના પગની રજ છું. આટલું માન મને આપ આપો છો, તેટલા માનને હું લાયક નથી. માટે જે કહેવાનું હોય તે બિન દેહેશતે કહો જરા પણ આંચકો ખાશોમાં. પ્રભાશંકર કહે "મારો

વિચાર મારી પુત્રીના લગ્ન આપના ચિરંજીવ હરીપ્રસાદ વેરે કરવાનો છે. કારણ તેઓની સરખી જોડ છે. વળી આપણે પણ એક બીજાને મળતા છઈએ. જેથી ઉમેદ રાખુ છું જે મારી ધારેલ આશા નિર્થક જવા દેશો નહી" આ વાત થતી હતી તે પ્રસંગે એક બીજો બ્રાહ્મણ ત્યાં બેઠેલો હતો, તે બોલી ઉઠયો કે ભાઈ પ્રભાશંકરની દીકરી મેં પણ જોએલી છે, તે સર્વે વાતે હુંશીયાર છે, વળી વિદ્યામાં પણ ઉત્કૃષ્ટ છે. બાલમુકંદે થોડી વાર વિચાર કરી બનેલ બીના પોતાની પત્નિને કહી. તેથી તે પણ ખુશી થઈ, અને ખુશીની સાથે કબુલ કર્યું એટલે પ્રભાશંકરે એક શ્રીફળ તથા એક મોહોર હરિપ્રસાદના હાથમાં મુકી અને તિલક કર્યું. પછી બે ત્રણ રોજ ત્યાં કને ઠેરી લગ્નનો મુકરર દિવશ ઠેરાવી પોતાને ગામ ગયો અને ત્યાંહાં વિવાહની સામગ્રી સજવા લાગો. આંહીં હરિપ્રસાદનો વિવાહ પણ ધામધુમથી થવા લાગ્યો. એમ કરતાં લગનનો દિવશ નજદીક આવ્યો. એટલે બાલમુકંદે જાન શણગારી ચંદ્રાવતી તરફ ચાલવા માંડયું કુચપર કુચ મુકામપર મુકા

મ કરતા રાત્ર દિવશ પંથ કાપતાં તેઓ એક અરણ્યમાં આવી પહોંચ્યા. આ વન તમામ ભયંકર તેમજ વૃક્ષોથી ખીચો ખીચ ભરાઇ ગએલું જ્યાં કને જનાઈઆને કાને ઘાતક પશુઓ જેવા કે સિંહ, વાઘ, વરૂ, વિગેરેના અવા જો સાંભળવામાં આવતા. તેની આજુ બાજુ ખોણોમાં થી ભયંકર પણ ઝીણા દુરના શબ્દો સંભળાતા હતા. વળી પાણીના મોટા ધોધ જાણે આકાશથી પડતા ના હોય તેમ ધમા ધમી ભરેલા શબ્દો સાંભળવામાં આવતા હતા. વળી તરેહ તરેહની વનસ્પતિ ખીલી રહી હતી, જેમાં આંબા, આંબલીઓ, બાવળ, આવળ, બોર, બાબર, જેર, સાગ, સીસમ, જાંબુ, અને રેઆણનાં મોટાં ઝાડો, એટલાં તો પાસે પાસે ઉભેલાં હતાં કે આકાશ મંડળ કયાં છે. તે પવન લાગ્યા સીવાય કિંચીતજ માલમ પડતું; વળી જાઈ, જુઇ, કેતકી, ડોલર, મરવો, બટ મોગરો, અને ગુલાબ વગેરે નાના ઝાડોએ પોતાની ખુશબોઈ એટલી તો ફેલાવી મુકેલ કે તેથી ગમે તેવા દર્દિ માણસનું મગજ તર થઈ ગયા વગર રહે નહીં. વળી

વૃક્ષોપર હંસ, મોર, પોપટ, ચકલા, હોલા, કબુતર, સારસ,
સુગ્રીમુખ, વગેરે પક્ષિઓ જોડે મળી પોતાની પ્રિયાઓને
રીઝવવા એવી તો મધુરી વાણીથી કલોલ કરતા હતા કે કા
ગદેવનો રથ પણ તે સાંભળવા અટકી પડે. આવી ખુશ
નુમાપ પણ એકાંત જગોએ હરિપ્રસાદની જાન આવી પ
હોંચી. ગાડીઓપર બેઠેલા જાનઈયાઓ તરેહ તરેહના ગ
પાટા મારી રહ્યા છે, કેટલાક સાજની વાતો કરે છે. એ
ટલામાં ઝાડીમાંથી કંઈક આવાજ સંભળાયો એટલે તો સર્વ
ચમકીને તેની તરફ તાકીને જોવા લાગ્યા. તેટલામાં તો
એક વિકાળ ચેહેરાનો સર્વે આયુધબંધ આદમી આવતો
જણાયો એટલે તો સર્વ ત્યાં ખમચાઈને ઉભા રહ્યા.
પણ તેટલી વારમાં તો તે લગભગ આવી પોહોંચ્યો. તેણે
એકદમ આવીને ગુસ્સામાં જાનઈઆને પુછયું. તમે કોણ
છો અને ક્યાં જાઓ છો. જાનનો એક વળાવો બોલ્યો,
અલ્યા અમે ગમે તે છીએ, અને ગમે ત્યાં જઈએ
છીએ, તેમાં તારે શું, તું તારે માર્ગે ચાલ્યો જા.
આવી ખટપટ થતાં તે લુટારૂએ એક શીશોટી વગાડી, કે
આશપાસથી દશબારને આશરે લુટારૂ આવી પહોંચ્યા

અને એકદમ જાનઈયાપર તુટી પડ્યા, આવો એકદમ અકસ્માત જોઇ જોઈ બાળબુંદ વિગરે સરવ જાનઈઆ ગભરાઈ ગયા પણ પાછો પોતાનો શાગ ધરમ સંભાળી હે ચોપારો સજ કરી જેમ બકરાના ટોળાંમાં સિંહ કુદી પડે તેવી રીતે તે લુટારૂઓના ટોળામાં કુદી પડ્યા અને શા ગા શાંગી કતલ ચાલી, થોડી વારમાં કતલે ભયંકર રૂપ પકડ્યું. એટલામાં હરિપ્રસાદે જુસ્સામાં આવી એક લુ ટારૂપર તલવારનો એવો ઘા કરયો, કે તેના પુરા બે કટ કા કર્યા. એટલે તો કાપા કાપી વધવા લાગી, આટલા અરશામાં ઉત્તર દિશામાંથી એકદમ કેટલાક સ્વારો આ વી ચડ્યા તેમણે તથા જાનઈઆઓએ મળી લુટારૂઓને પકડી સરકારમાં કેદ કરાવ્યા, મદદગાર સ્વારો ચંદ્રાવતીથી રવાના થઈ હરિપ્રસાદની જાનને સામૈયું કરવા આવેલ હ તા, તેમના જોવામાં આ દેખાવ આવતાં વચમાં પડવાની ફરજ પડી તેમણે ચોરોને પકડી ત્યાંના અધિકારી મારફત કેદમાં રવાના કર્યા. જાનને માન સહીત ગામમાં તેડી સું દર અવાસોમાં ઉતારા કરાવ્યા સાંજ પડતાં સર્વ જાનઈ આ જમી ઉઠી તૈયાર થઈ વરઘોડાની સામગ્રી સજવા

બાગ્યા. ધામ ધુમથી વરઘોડો શણગારી કન્યાને માંડવે ગ
યા. જ્યાં કને ધવળમંગળ ગવાઇ રહ્યાં હતાં, નોબતો,
નગારાં અને શરણાઇના સ્વરો એટલા તો જોસથી થ
તા હતા કે તેના અવાજે કરીને કાન પણ બેર મારી
જાય. રસ્તાઓની સંકડાશ અને જોવા આવેલાની ભીડા ભી
ડથી રેલો એટલી તો ઉડતી હતી કે પુર્ણિમાનો ચંદ્રમા
બર આકાશે આવેલો વગર ગ્રહણે ગ્રહણ પડેલો માલ
મ પડતો હતો, અને ગરમી દેવતાની તેજી એકદમ જા
ગી પડી હતી ભીડા ભીડમાં ચોરો તથા ખીસા કાતરૂ
અને ઠગો પોતાની આશા બર આવવા ઉપાયો લેવા ચુ
કતા નહોતા પણ સારા બંદોબસ્તને લીધે ફાવી શકતા ન
હોતા. દાંભિક પુરૂસોના મોઢાં તે વખતે ગુલાબની કળી
માફક ખીલી નિકળ્યાં હતાં, આની તરફ સતિઓના મો
ઢાંપર ઉદાસી રૂપી સાડી પથરાઈ હોય, એવુ દિસતું હતુ.
આવી ધામધુમથી હરિપ્રસાદ માંડવે આવ્યાં ઘોડા સહિત
ઉભો તેવોજ તેની સાસુ ધુશલ, મુશલ, રવાઇઓ, અને
ત્રાક વિગેરે પુંખવાની સામગ્રી તૈયાર કરી રાખેલી હતી.

તેથી પોંખો બોધા. વર રાજાને પોંખી કરી જડિત્ર માંપ
રામાં તેડી ગયા જેની શોભાનો વર્ણન થાય નહી. તોંપ
ણ થોડાક વર્ણનની જરૂર જણાતા તે કરૂ છું તે નિચે
પ્રમાણે.

હરિગીત છંદ.

જોતાં જણાયે આજ તો ઇંદ્રપુરી ઉત્તમ બની,
સત્ય જાણીએ દિલમાં નકી મંડપ તણી શોભા ઘણી;
રત્ને જડયાં સ્તંભો તણા ઝળકાટ ચારે ગમ પડે.
દીપક થકી શાંખો મળી અજવાળા ઉત્તમ તે કરે.
નર ભૂપતિના ચિત્ર બહુ વિચિત્ર તેજ જણાય છે,
ઝીણા અને જાજમ જમિનપર જોઈ મન મલકાય છે;
અદ્ભુત ઠાઠ અગાધ બનિયો, બેશ બહુ મંડપ તણો,
વરરાય શોભે વેશમાં સ્વરૂપ-વાન અતી ઘણો.

ત્યાં કને ગોર મહારાજે ચોરીમાં ફેરા ફેરવવા માં
ડયા. કન્યા તમામ સ્વરૂપવાન દીસતી હતી. આણી તરફ
હરિપ્રસાદનું મન ખુશીના જોસથી પ્રફુલ્લિત થયું હતું તે
થી તેના મુખની લાલી ગુલાબી ગુલાબને પામતી માલ

ગ પડતી હતી. વર કન્યા બંને ચોરીમાં આવ્યા એટલે તેમની રૂઢી પ્રમાણે ગોર મહારાજે તેમનો હસ્ત મેળાપ કરી ચારે મંગળ વરતાવ્યાં. ચોથું મંગળ પૂરૂં થતાં જય જયકારના નાદ કરી મનુષ્યોએ મંડપ ગજાવી મુકયો. બાદ વરરાજાને તેને ઉતારે તેડી ગયા. આવી રીતે ઠાઠ માઠથી ત્રણ દિવશ જાનને રાખી પ્રભાશંકર મહારાજે સર્વેને યોગ્ય પેહેરામણીઓ આપી વિદાય કીધાં. બાળમુકંદ વિગેરે કન્યા તરફનાને મળી કરી પોતાના નગર તરફ રવાને થયા અને કેટલેક દિવશે પોતાના પાધર સમિપ આવી પહોંચ્યાં. પૂરવાસીને ખબર થતાં ઉલ્હાસ ભેર સામા આવ્યા અને અતિ ઠાઠમાઠથી જાન સ્વઘેર ગઈ. ત્યાં કને શિરસ્તા મુજબ જમાડી જાનઈઆને પોત પોતાને ઘેર વિદાય કીધાં. રાત્રે હરિપ્રસાદ પોતાના શણગારેલા ઓરડામાં સુવા ગયો, ત્યાં જઈ તે છપર પલંગપર પોઢયો. પણ તેને ઊંઘ આવે નહી, તે પળમાં ઉઠે પાછો બેસે, વળી સુવે, ને વિચાર કરે, અરે દૈવ!! એ હજુ શા કામમાં રોકાએલ હશે! શા વાસ્તે આવતા નહીં હોય! અરે!! એ આવશે ત્યારે સવાલ પૂછી એની વિદ્વતાની પરિક્ષા કરીશ. કોણ

જાણે વિદ્યામાં કેવી ચાતુર્યતાવાળી હશે. પણ નાના એતે
મહા હુંશીઆર છે. તે મેં મારી કર્ણેન્દ્રિથી સાંભળ્યું છે.
હશે કયાં આધું છે. જે હશે તે હમણાં જણાશે. પરંતુ હમણાં
જમાનો કેવો છે. જો થોડું ઘણું ભણ્યા તો તરત મનમાં
લાગી આવે છે કે મારે ભણેલ સ્ત્રી હોય તો કેવું સારૂં!
અને વાત પણ સાચીજ છે. સ્ત્રી ભણેલ હોવાથી કેટલી
બધી જાતનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. ઘરનો બધો કારવહેવાર
તે અછી તરેહથી રાખે છે. વ્હેમમાં પડી ધુતારા લોકોથી
તે ઠગાતી નથી. પોતાના પતિને વખતે વિપતિ પડે છે,
ત્યારે તે ટાળવા અનેક ઉલાજો બુદ્ધિથી ચોજે છે. નિતિનો
શ્રૃંગાર સજી હમેશાં મેયરના તથા સ્વસુરનાને ખુશી રાખે છે.
વગેરે વગેરે કારણોથી સ્ત્રી ભણેલી હોવાથી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.
જ્યારે આવા વિચારો હમણાના મરદોના અંતરને વિશે
ઠશાણા છે. ત્યારે આશા રાખવામાં આવે છે કે, સ્ત્રી કે
ળવણીનો પાયો મજબુત થશે. કે, જેથી જમાનો સુધરશે.
આવા આવા અનેક વિચારોમાં હરિપ્રસાદ લીન થઈ ગયો
છે. આણીકોર સત્યવંતી પોતાના આભુષણો સજી અલં
કારાદી પેહેરી બણી ઠણી જેમ ભર ચોમાસે સરીતા પો

તાના સાગરપતિને મળવા જતી હોય તેમ પોતાના પતિને મળવા ચાલી. વળી બહુ ફુલી વેલ પોતાના ગુલાબી રંગના ગુલાબ વૃક્ષને છાતીમાં ભીડી અધર ચુંબન લેવા દિન પ્રતિદિન વધારે વધે છે, તેવી રીતે આ નવોઢા સતી, કામમાં આકુળવ્યાકુળ થએલી, ગજ ચાલ ચાલતી, નેપુરને બજાવતી, કટીમાં લંક નાખતી, નાગફણી ચોટલો છુટો મેલી, પુર જોસમાં ચાલતી ઠેઠ હરિપ્રસાદ જે ઓરડામાં સંકલ્પ વિકલ્પ ગોખતો બેઠો હતો; ત્યાં જઈ તેને સનમુખ ખડી રહી તેવોજ હરિપ્રસાદ ચોંકી પડી ખડો થઈ ગયો. બંનેની દ્રસ્ટે દ્રસ્ટ મળી પરંતુ થોડી વાર સુધી બેમાંથી એકથી પણ શબ્દ સરખો બોલાણો નહીં. હરિપ્રસાદ તેને જોતાંજાર દિંગમૂઢ બની ગયો. આણી તરફ સત્યવતી પણ નવોઢા હોવાથી લજ્જા, ભય, વગેરે કારણેથી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. ખરેખર પુરૂષને સ્ત્રી કરતાં લજ્જા થોડી હોય છે, એ સાબિત છે. તે જોવાથી[1] હરિપ્રસાદે કહ્યું "પ્યારી તું આમ બે બાકળી કેમ બની ગઈ છું? ઉભી કેમ રહી છું? આવ

---

૧ મુગ્ધ.

મારી જોડું આ પલંગપર બેસ" સત્યવંતી પોતાના પરવાળા જેવા હોઠની અંદર મોહું જરા ભાવ સહિત મલકાવી આગળ ચાલી સુખ સજ્યાપર તેના પડખામાં આસ્તથી બેઠી. વાંચ નાર સજ્જન આ વખતે બાળમુકંદે હરિપ્રસાદના ઓરડાના પાસેનાજ ઓરડામાં પોતાનું બિછાનું કરાવ્યું હતુ. તે આ વખતે કાંઈ કારણને માટે જાગતો હતો. પોતાની પ્રીયાને પોતાના પડખામાં બેઠેલી જોઈ હરિપ્રસાદે કહ્યુ. વહાલી, આજ હું મારો જનમારો સફળ થયો એમ માનું છું, કારણ તારા જેવી સુધડ સ્રી મને મળી.

સત્યવંતી— સ્વામિનાથ આપ મને આટલું માન આપોછો તેટલા માનને હું લાયક નથી. આપતો મારા શિરના માલિક છો. અને હું તો આપની જન્મો જન્મ ની દાસી છું. સ્રી, એ પુરૂષની ચાકરીને માટે સરજેલીછે. હું આપની પત્નિ છું, અને હમેશાં ને માટે આપના સુખ દુખની ભાગણી છું. એ મ આપ ખરે ખર માનસો.

હરિપ્રસાદ—મારા પ્રાણથી અધિક પ્યારી, એવું સમજ નારી તારા જેવી જુજ આ દુનીયામાં હોય છે.

સત્યવંતી—સ્વામીનાથ હું તે શા લેખામાં પ્રથમ જુવો તો ખરા દ્રોપદી, સીતાજી, અહલ્યાજી, વગેરે સત્ય આધારે પોતાની કિર્તિ અમર કરી ગઈઓ છે.

હરિપ્રસાદ—મમ જીવનહાર, પરંતુ એઓ આવી સત્યતામાં પ્રવીણ થઈ ગઈઓ છે, માટે આપણે પણ તેવા સારા વિચાર ધરી આ દુનિઆમાં કિર્તિ મેળવી નામ અમર કરવું, એવું જાણનારી પણ હાલે જુજ છે. હાલે તો સાજું ભાગ્યું વાંચતાં લખતાં આવડ્યું એટલે દિલચમન ગાયન, ગોપી વિલાસ, વગેરે વગેરે અનિતિને ઉછેરનાર, સુનિતિનો ડાટ તોડી પાડનારાં પુસ્તકો વાંચે છે, તેઓ પોતે વાંચે છે, એટલુંજ નહીં પણ તેની અનાડી માડીઓ તેમને વંચાવે છે આથી ઘણે ઠેકાણે આવા નઠારા કામો બને છે. ને તેમાં પરિણામ ગેરફાયદો થાય છે.

સત્યવંતી—આપ કહો છો એ સત્ય છે. કારણ હું જે વિદ્યાલયમાં અભ્યાસ કરવા કાજે જતી હતી, ત્યાં મારાજ વર્ગમાં માત્ર બે જણીનેજ નિતીના પુસ્તકો વાંચવા

પર પ્યાર હતો. બાકી બીજી જે હતી, તેઓ પોતાની પોથીઓ, એવાં ટાપલાંવાળાં પુસ્તકોથી ભરતી, અને તેમાંજ નિમગ્ન રહેતી.

હરિપ્રસાદ—વ્હાલી, જમાનો દિન પ્રતિદિન સુધરતો જાય છે, માટે જે જે ખોટો છે, તે વિદ્વાન સદ્ગ્રહસ્થો થોડે થોડે દૂર કરતા જશે. બધું સાથે લગુ સામટું કરવા બેસે, તો એકે ન થાય એ તેં બીજી ચોપડીમાં "બારનો છોકરો" આ પાઠમાં વાંચ્યું હશે. વળી કહેવત છે કે "બે ઘરનો પરો ણો ભૂખે મરે" એ પ્રમાણે થાય, એટલે સરવે હળવે હળવે થતાં ઊંચા પાયાપર આવશે. વળી તારાને ગારા કરતાં જેઓ એ કાર્યના ધુરંધર છે, તેઓ, એની મળે સુધારશે.

આ પ્રમાણે પોતાની પ્રિયાથી તે સંભાષણ કરતો હતો, તેમજ સત્યવંતી પણ તેવીજ રીતના પ્રશ્નો આપતી હતી. પોતાને મળેલ સ્ત્રી એક હીરો છે. આવું તેના ધારવામાં આવ્યું, એટલે તેના હર્ષનો પાર રહયો નહી.

તે એઠીદમ તેને પ્યારના જોસથી ભેટી પડ્યો, ને ભેટતાંજ વાર તે બેશુદ્ધ થયો. તેની આંખ્યો ચડી ગઈ, તેનું શરીર ઠરી હીમ બન્યું અને તે બેશુદ્ધ હાલતમાં આવી પડ્યો.

વાંચનાર સજ્જન પોતાના મનમાં બીજી બાબતપર ખ્યાલ લાવશે. પણ તે બિના ઓર છે. હરિપ્રસાદને તે વખતે જીગરમાં ઐશ્વરી ધ્યાન લાગી આવ્યું. તેણે જાણ્યું આ સંસાર મિથ્યા છે. આવો પ્રીતી તથા સુખ જરા વારમાં નહીં જેવું થઈ જશે. આવા વિચારમાં તેનું મન પલાયન કરી વૈરાગ્ય રૂપી અરણ્યમાં મુસાફરી કરવા લાગ્યું. તેથી તેની હાલત આવી નિસ્તેજ બની. આની તરફ સત્યવંતીના તો હોંશ છુટી ગયાં. તે વિચારવા લાગી ભલા ભગવાન આ શું ચમત્કાર! અરે વિશ્વેશ્વર! આ તારી કેવી અકળ લીલા. એમ વિચારી રડી પડી. રડતાં, રડતાં, મુખમાંથી નિકળી ગયું.

દોહરો.

અરે નાથ ક્ષણ વારમાં, બદલ્યું કો? કે મૂખ;
સખ ગમાવી પલકમાં, સામું કીધું દૂખ.

અહો મમ પ્રાણાધાર, આ તમારી આવી દશા કેમ થઇ ગઇ! પ્રાણપતિ હમણા તમ મને પ્રેમ વચને કરી કામસાગરમાં ક્રીલાડતા હતા, અને હવે રણવગડાની ઉની રેતીમાં બાળો છો, તેથી મારૂં શરીર બળી બાખ્ખ થાય છે, માટે મારી વાણી ચડી ડંડક રૂપી પીછોડી ઓઢાડી શાંત કરો, નહીં તો મારા પ્રાણ પલકમાં પલાયન કરી જશે. વાહાલા પતી આમ કરવું તમને ઘટે નહીં. વાર શું લ ગાડ્યા છો! મુખથી કેમ બોલતા નથી! સ્વામીનાથ! અહો સ્વામીનાથ! અરે મેં હોઢાઇ કરી કોઇ અવળો શુકન તો નથી કહયો! કદાપી મુર્ખ બનીને બોલાઇ ગયું હોય, તો ક્ષમા કરો. પણ હરિપ્રસાદ તેના સામું ટગર ટગર જોયા કરે છે, પણ એક શબ્દ સરખો બોલતો નથી. એટલે તો સત્વંતી હાય અફશોસ કરતી ધરણીએ ઢળી પડી. પાછી તે સુધિમાં આવી ક્ષીણ સ્વરે વિલાપ કરવા લાગી.

લલિતછંદ

અહો ઓ પતી, બોલતા નથી;
પલક વારમાં, શું થયું અતિ.

ભર અરણ્યમાં, મુકિ શું પીવ[૧];
પ્રિય તમ મને, એકલી કરી.
અરર ઓચીંતું, શું થયું તને;
અરર કાળ તું, લેઈ જા મને.
સરરરે પડે, આંસુ આંખથી;
પ્રિય તણી છબી, હુંજ ઝાંખતી.
જીવ નથી જતો, પ્રાણથી પરો;
જીવન મુજ ગયો, જીવથી ખરો[૨].
દુખ તણા તરૂ, આવિને પડયાં;
ભવ કયા તણા, પાપરે નડયાં.
અરરરે અરે, શું તને થયું;
સુખ સંસારનું, ઉડિરે ગયું.

આ પ્રમાણે વિલાપ કરતી સત્યવંતી મુર્છા પામી. થોડી વાર રહ્યા બાદ પાછી સુદ્ધિમા આવી બોલી વારે ાબી.

છેટે, જુદી.   ૨ ગયો.

દોહરો.

વણસ્યું જીવતર માહરૂં, વણસ્યો સબ સંસાર;
વણસ્યું કારજ ઊગતું, વણસી ઘડી પલ વાર.

આ વખતે હરિપ્રસાદને ભાન આવવાથી તે જોવા લાગ્યો તો પોતાની પ્રિયા તમામ વ્યાકુળ અવસ્થામાં બ બાકળી જેવી બની છે, તેથી ભેટી પડ્યો, અને બોલ્યો, હે પ્રાણસખા આવી તારી અમુલ્ય પ્રીતી છોડીને ગારે એક દિવશ રામશરણ થવું પડશે. માટે મારા મનપર વેરાગ્ય રૂપી વાદળ ચડી આવતાં મારી શુદ્ધિ ઠેકાણે નહોતી.

સત્યવંતી—મારા આધાર તમો જરા પણ સોચના કરશો માં કારણ આ દુનિઆં ફાની છે. સર્વ કોઈને મરવું તો છેજ, રાય કે રંક, સુર કે અસુર, સર્વ જણે એ પીછોડી ઓઢવા જન્મતિ વખતે કરાર કરી આપ્યો છે તો આપણે પણ તે માન્યજ છે. કારણ "વિષમ સારખો, ન વિવાહ સમાન" તો આ બાબત નાહક પશ્ચાતાપ કરવાથી શરીરને હાની છે આપને ગારાવશો આટલું બા

ગી આવે છે, તો હું ખરા અંતઃપુર્વક વચન આપું છું કે, જો આપની એવો ગતી થઈ તો મારે આ મિથ્યા સંસારમાં રહેવું નથી. ખચિત કહું છું કે મારા દેહનો ત્યાગ કરી મૃત્યુ લોકમાં આપના સુખ દુખની ભાગીયાણી થઈશ. કારણ તમારા વગર મારે આ સંસાર શા કામનો છે.

હરિપ્રસાદ—પ્રિયા તારા મધુર વચને મારૂં વજ્ર જેવું જે મન તે ઊદક માફક ગળી વહી જવા જેવું થયું છે. પ્રાણથી અધિક પ્યારી તારા ઉપર હું ફીદા છું, અને હું પણ તને વચન આપું છું કે કદાપી તારી એવો ગતી થઈ તો મારે પણ તારી પાછળ મરવું છે. પણ આ ફાની દુનીઆંમાં રહેવું નથી. કારણ શાસ્ત્રોમાં નિવેદન કરવામા આવ્યું છે કે જેટલો સ્ત્રી પ્રત્યે પુરષને હક છે તેટલોજ પુરૂષો પ્રત્યે સ્ત્રીઓને હક આપેલો છે.

સત્યવંતી—પૃથિવનાથ ઈશ્વર આપને આબાદ રાખે આપ

ની સહા મડતી થાય, મારૂં શરીર આપની એ ડીપરથી કુરબાન છે. કારણ સ્ત્રી માત્રનો ધર્મ છે કે પોતાના પતિને દુખ પડતી વખતે પોતે તેની ભાગ્યણી થવું. આપ મુજ રંક દાસીને આટલું માન આપો છો તેટલા માનને હું લાયક નથી.

બાલમુકંદે પોતાના પુત્રને મુખે છેલો પોઈંટ સાંભળ્યો ત્યારે તેની ખિજ જતી રહી, ને વિચાર કરવા લાગ્યો. કદાપી પુરૂષ પછવાડે સ્ત્રી સતી થાય એ અસંભવિત નથી. પરંતુ સ્ત્રીની પાછળ પુરૂષ પોતાના દેહનો ત્યાગ કરે એતો કયાંઈ પણ સાંભળવામાં આવ્યું નથી. તે આજ મારા ચિરંજીવના મોઢાથી સાંભળ્યું માટે મારે આ બાબત ગ્રહેજ તપાસ કરવો જોઈએ. એવા વિચારમાં તે નિંદ્રાવશ થયો. હરિપ્રસાદે હજુ તેની કસોટી કરવા બીજો મુદ્દો ઉઠાવી કહ્યું. પ્યારી આ બધા વિચારો કરતાં મારો વિચાર તો એમ થાય છે કે પોકાટે બેઠેલા ઉઠી દેશાવર ખાતે નિકળી જાઊં. કારણ કેટલાક રોજ થયા મુસાફરી

કરવા તરફ મારૂં લક્ષ થયું છે માટે એક વરસ દેશાટણ કરી આવી હાજર થઈશ.

સત્યવંતી—વળી આ આપને શું વિચાર પ્રગટયો. આવી ભયંકર વાતો કરી મારા નરમ દિલને કાં દુખી કરો છો! તમારે મન હસવુ થાય છે. ને મારે મન તો જીવ નીકળી જાય છે.

હરિપ્રસાદ—તારી પાસ માફી માગી કહુ છું કે મને ફક્ત બાર માસની રજા આપ. કારણ મુસાફરી કરવાથી કેટલીક જાતનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાયછે; બીજા દેશોની રિતભાતની માહિતી મળે છે. ટુંકામાં દેશાટણ કરનારો એક જાતની નિશાળમાં પસાર થએલા વિદ્યાર્થિની મુવાફિક[1] કેટલીક રીતોથી વાકેફગારી મળવે છે.

સત્યવંતી—પ્યારા તમ મને આમ તલસાવો છો કાં? અરે તમો મશ્કરીમાં કહો છો, પણ મારા હોશ ઉડી જાય છે.

---

૧ પેઠે.

હરિપ્રસાદ—એટલી મુદતની રજા તો અવશ્ય આપવીજ પડશે.

સત્યવંતી—સ્વામીનાથ આવી વાત છોડી દ્યો. મારી ચ ક્ષુ તમને દેખી ઠંડી રહે છે. અરે મારા વ હાલા પતિ વિયોગીણી સ્રીના દુઃખની અવ ધીજ છે. શું આપે નથી સાંભળ્યું?

હરિપ્રસાદ—વળી તે શું છે? તને જો યાદ હોય તો કહી બતાવ હું તે સાંભળવા ખુશી છું.

સત્યવંતી—સાંભળો ત્યારે.

ગરબી.

કારતક મહિને કંથ સુણો કહું કામની,
ઠંડી સીયાળે પડશે પ્યારા અપારજો;
એકાંતે બેશી વાતો કયારે કરીશ,
નહિં જવા દઉં નિશ્ચે ઘરથી બહારજો.
એ મહિનો કયમ જાશે તમ વિયોગથી. ટેક.
માગશર મહિને સુરભિ જેનો ચાલીઓ,

તે નારીને શાલે દુઃખ અપારજો;
રાત દિવસ મુખથી રટના તેની કરે,
ક્યારે મળસે મારા પ્રાણાધારજો. એ મ૦
પોશ મહિને જશો ના પર ભુમિમાં,
જાશો તો આ દાસી તજશે પ્રાણજો;
એકલડી નહી રહું હું તમ વિયોગથી.
જરૂર જાણો થાશે મારી હાણજો. એ મ૦
મ્હા મહિનો મહા પીડાકારી મુજને,
લાગ્યાથી બહુ લાગે મન ઉત્પાતજો;
જેથી જુરી જુરી હું પિંજર થઇશ,
માટે માવા મુકી દ્યો એ વાતજો. એ મ૦
ફાગણમાં તો ફાગ રમ્યાની હામ છે,
કરશું સુરખ્ખી મળીને લીલા લેહેરજો;
એવો નાતમ રંગરસ મેળી ક્યાં જશો,
માટે કરો આ અબળાપર કાંઇ મેહેરજો. એ મ૦
ચૈત્ર મહિને ચતુર નહીં હઉં ચાલવા,
કરશું વાહાલા વિદ્યા વાદ અપારજો;
માટે રહેજો મ્હોલે મારા મન ગમ્યા,

ઉત્તમ વધશે એથી આપણા પ્યારજો. એ મ૦
વેશાકે વૃક્ષો ડોલે પવને અતિ,
તડ તડ થાશે ત્યારે નવ રહે ધિરજો;
એ વખતે ધિરજ મુજને કોણ આપશે?
ધીર વિનાતો આવે આંખે નીરજો. એ મ૦
જેઠ મહિને જશોમાં પરદેશમાં,
ઉન્હાળાની પડશે અગ્નિ અપારજો;
કરમાશે કાયા આ ફુલ ગુલાબની,
ઉડી જશે રંગ ગુલાબી લાલજો. એ મ૦
આશાડે આશા નવ તોડે નારની,
મોર બપૈયા બોલી મારે બાણજો,
ઝીણા ઝીણા ઝરમર વરશે મેહુલા;
ઝટકે ચાલી રીઝાવીશ મુજ પ્રાણજો. એ મ૦
શ્રાવણ મહિનો સરસ બધામાં છે અતિ,
ધામ ગએલા આવે સરવે ઘેરજો;
તે વખતે તમ પ્રીતમ કદી નવ ચાલશો,
ચાલો તો થાય કામનિપર કેરજો. એ મ૦
ભાદરવે ભર જોબન મારૂં જુરશે,

જાણે ઝૂલે ગજ માતો મસ્તાનજો;
તે પેરે ઝુરીશ હું તમ વિયોગથી,
વિર્ય પીડાથી થઈ અતિ હેરાનજો. એ મ૦
આશોમાં આવી ગઝ્બી નહિં ચાલશે,
મંદિર મુજને લાગશે ઝેર સમાનજો;
શેજલડી શૂળી સમ મુજને સાલશે,
ભુલિશ, નિશ્ચે મુજ શરીરનું ભાનજો. એ મ૦

હરિપ્રસાદ—પ્યારી તેં કહ્યુ એ સર્વ ખરૂં પણ વેપાર રોજગાર કર્યા વગર કેમ ચાલે, તું આવી સમજુ હુંસીયાર છતાં આગ્રહ કરે તે તને લાયક નથી.

સત્યવંતી—હું એમ નથી કહેતી કે કયારે પણ જવુ નહી. હું તો માત્ર એટલુંજ કહુ છું કે, હમણાં નહીં.

હરિપ્રસાદ—ઠીક ત્યારે, પણ હવે મને નીંદ્રા આવે છે. કારણ રાત્રી ઘણી ગઈ છે.

સત્યવંતી—હું પણ ખુશી છુ (પછે બંને શુઈ જાય છે.)

પો ફાટતાં સત્યવંતી વેહેલી ઉઠી અને હરિપ્રસાદ પણ ઉઠી કરી નાહી ધોઈ પાઠ પુજા કરી રસોઈ તૈયાર

થતાં જમવા બેઠો. તે પ્રસંગે બાળમુકંદે કહ્યુ, આજ આ પણી વાડીએ જઈ તપાસ કરી આવો કે તેની હાલત કેવી છે કારણ આપણાથી વિવાનું કામ હોવાથી મુદલ જવા ણુ નથી.

હરિપ્રસાદ—પીતાજી હું જમોને તરત જાઊં છું.

પછી હરિપ્રસાદ જમી કરી વાડીએ ગયો ત્યા કને આમથી તેમ તપાસ કરવા લાગ્યો, બાલમુકંદ પણ જમી કરી તરત વાડીએ ગયો. ત્યાં કને જઈ હરિપ્રસાદને બો ટે ખોટું કહ્યુ. દિકરા મોટો જુલમ થયો. અરે તારી સ્ત્રી તો વસીપના ડંશે કરી રામ શરણ ગઈ. માટે જલદી ઘેર આવજે. આટલું કહી તે ઘર તરફ વળી આવ્યો, અને ઘર ધંધામાં ગુપાણો એટલે આ વાત તેના ખ્યા લમાંથી જતી રહી. આણી તરફ હરિપ્રસાદનાં તો હાંઝાં ઝ નરમ પડી ગયાં તે બોલવા લાગ્યો, વાહ મારા ભગ વાન અને વાહ મારા પ્રભુ આ શો જુલમ અરેરે આ મ તારે નહોતુ કરવુ. અરેરે આ વાત શું ખરી હશે!! શું આવી રીતે મારી વહાલી પ્રોપાનું અકાળ મૃત્યુ થયું હશે. આ મ વિલાપ કરતો તે બેશુદ્ધ થયો. પાછો શુદ્ધિમા આવ્યો કે ડે

બેભાન હાલતમાં બોલવા લાગ્યો અહો! જગદીશ્વર તારી અકળગતીનો પાર નથી. મારા પ્રાણથી પણ અધિક શાણી સત્યવંતીને તેં સ્વર્ગે બોલાવી લીધી પણ નકી જાણજે જે મારો આત્મા પણ હમણાંજ તારી પાસે આવશે. આમ કરતો તે ઉઠયો, અને એક ચંપાના છોડ પાસે જઈ કટાર કાઢી બોલ્યો અહો! જગદીશ્વર જગત પાળક પ્રભુ તું દયાળ છું, તું કૃપાળ છું, તું ગરીબ પાળક છું, સત્ય છું, પવિત્ર છું, તેં પળ વારમાં જળને ઠેકાણે સ્થળ અને સ્થળને ઠેકાણે જળ બનાવ્યાં છે. અરેરે જે ઠેકાણે એક કાંકરો પણ શોધતાં મળવો મુશકેલ તે ઠેકાણે તેં મોટા પર્વતો ખડા કીધા છે. વળી જે ઠેકાણે પાણીના ટીપાની પણ આશા રાખવામાં ન આવે તે ઠેકાણે તેં મીઠા પાણીના પ્રવાહ ચાલુ કીધા છે પણ અરે!! ભલા ભગવાન દિન દયાળ તેં મારી વહાલી પ્રીયાથી એક રાતનો સંયોગ કરાવી વિયોગ રૂપી દરીઆમાં મને શીદને ઝુકાવ્યો. મેં તે તારાં ઓલ્યે[1] ભવ શાં પાપ

---

૧ ગયે, પેસે.

કરયાં હતાં અરે! મેં કયાં લીલા વન બાળ્યાં હતાં, જે મારા પર દુખના ઝાડો ઉગાવ્યાં હે પ્રભુ! હું તો તને મારી મુસ્તક પુજા કરી મારૂ આપેલ વચન પાળી તને હું મારૂંજ ગુપ્ત કરીશ, પણ મુસ્તક પુજા કરતાં માગી લઉં છું જે હે પ્રભુ તારે ત્યા પણ મને મારી ચરણાધાર સત્યવંતીથી મેળવજે. શ્રી ભગવાન તું અંતરયામી છે!! તારા ડહાપણનો પાર નથી, જે જે કૃત્યો તારા હાથથી થાય છે, તે સર્વ સારાનેજ માટે, તોપણ વારે વારે મારે કહેવુ પડે છે કે, આમ ઉગતા કુમાસવાળા છોડને નખ દઈ કરમાવી નાખવો એ તારી પ્રભુતાઈને ઘટતુ નહોતું. અરેરે મીંઢોળ પણ છુટયાં નથી, પરણેતનાં લુગડાં પણ ઉતરયાં નથી! ને સત્યવંતી તો સ્વર્ગે સંચરી!! (રોતાં રોતાં બોલે છે).

રાગ વણજારાનો.

કર્યાં કારી ઘા વિસ્તારથી, મુજ પ્યારીરે;
તે પોચ્યા પાર'પારઃ   દશા શો મારીરે.

મુકી મુજને એકલો, મુજ પ્યારીરે;
તું ચાલી સ્વર્ગની માંહી, દયા શી મારીરે.
મીંઢળ બાંધ્યા હાથમાં, મુજ૦
લીધો નહી લ્હાવ લગાર; દયા૦
બુરૂં કરયું પરમેશ્વરે, મુજ૦
દુખીઆરો દુર્બળ આજ; દયા૦
કમળ સમ મુખ તાહરૂં, મુજ૦
તે દેખીશ કીયારે દિન; દયા૦
અહિ ફેણ સરખો ચોટલો, મુજ૦
નાસિકા કિરની ચાંચ; દયા૦
બગલા જેવાં નેન તુજ, મુજ૦
તુજ ભમર ધનુષ્ય કમાન; દયા૦
દાડમકળી સમ દંત તુજ, મુજ૦
ગરદન તો કુંજ સમાન; દયા૦
મધુરિ વાણીએ મોહિત કર્યો, મુજ૦
હરિ લઈ લીધું મુજ મન; દયા૦
હાય હવે હું શું કરૂં, મુજ૦
દેહ ત્યાગ કરીશ નિરધાર; દયા૦

શું લખ્યું વિધાત્રીએ, મુજ૦
રખડાવ્યો ભર જંગલ; ૬૨॥૦

બેત.

પ્રિયા! પ્રિયા! તુજ વિયોગથી, મરૂછ!! જાણજે આજ;
સત્યવંતી શાણી થકી, મળવજે માહારાજ.

આમ કરી તેણે કટાર હાથમાં લીધું, અને ભગવાનનું નામ લઈ તે બોલ્યો જગદીશ્વર લેજે આ મુસ્તક, આમ કરી તેણે કાળજે કટાર મારયું, કે તે આર પાર નીકળી ગયું. અને ધીખ લઈને ધરણીએ ઢળ્યો પણ ઘા તાજો હોવાથી તેમજ કટાર પણ અંદર હોવાથી તે પાછો શુધિમાં આવી કટાર કાઢવા લાગ્યો, તેણે કટાર કાઢી દુશાલો ઓઢયો, (સાસરાને ઘેરથી આપેલી મળેલ તે) એટલે તાણ આવવાથી તે બોલ્યો. રામ-રામ-શીવ-શીવ હરરર...... કરતો પોતાના પ્રાણનો અંતઃ આણ્યો. વાંચનાર ભાઈઓ હરિપ્રસાદનું આખ્યાન આપણે આંહીં સુધી વાંચ્યું. પણ હવે આપણે સત્યવંતી બાઈનું સંભારવુ જોઇએ. તેનુ શું થયું? સત્યવંતીએ પોતાની સાસુ પાસે આવી પુછયું, મા

તાજી મારે આપણી વાડી જોવા જવુ છે. માટે કૃપા કરી આજ્ઞા કરો તો આપણો મનસુખ મારી સાથે ચાલે. કારણ ઘેર બેઠાં મને ઉકલતું નથી. રાધાજી કહે બેટા સુખેથી જાઓ અને ફરી હરી આવો. (મનસુખને) અલ્યા મન સુખીયા અહીં આવ.

મનસુખ— શું છે બા.

રાધાજી—તું સત્યવંતી બાઈ સાથે આપણી વાડીએ જા.

મનસુખ—સારૂં બા જાઉં છું. બેન ચાલો તમને મારા કાકાની વાડી બતાવું.

સત્યવંતી—ચાલો ત્યારે તું આગળ થા હું પાછળ પાછળ આવું છું પછી તેઓ ચાલ્યાં ચાલ્યાં વાડીએ ગયાં. ત્યાં કને જોયું તો વાડીનાં દ્વાર બંધ થએલાં દીઠાં. એટલે મનસુખને કહ્યું ભાઈ આ વાડી તો આપણીજ છેને!

મનસુખ— હા મારા કાકાનીજ છે. પણ બા હું જાઉંછું.

સત્યવંતી—તે હાં તું મારી સંગાથે ચાલને. પછી હું પાછી કોની સાથે ઘેર આવીશ.

મનસુખ—ના ના હું નહીં આવું આમ કરતો જ

તો રહે છે.

પછી સત્યવંતી દરવાજો ઉઘાડી અંદર પેસેછે, અને આણીગર તણીગર જોવા લાગે છે. પણ હરિપ્રસાદ કયાં ઈ પણ માલમ પડતો નથી એટલે તો તે, એકલી જોવા લાગે છે. તથા લાંબા લાંબા કદમ ભરી એકી નજરે નિહાળીને જોવા લાગી. એટલામાં તેણે છેટેથી ચંપાનાં ઝાડ તળે કંઈ રાતું રાતું દીઠું એટલે તેની તરફ તે ચાલી. આગળ ચાલતાં તેને માલમ પડ્યું કે હરિપ્રસાદજ દુશાલો ઓઢી સુતેલો છે. એટલામાં તો તે, તેની નજદિક જઈ પહોચી, પણ ત્યાં પહોચતાં પડખે ખુલો પડેલ કટાર તેણે દિઠો. એટલે તો તેના વિચાર બદલાવા લાગ્યા અને તેના મુખપરથી દુશાલો ઉતારી મેહુ જોવાનું કરે છે, પણ પાછી પોતાના મનમાં વિચાર કરે છે કે કોણ જાણે એઓ આરામ લેવાને પોઢયા હોય તો? હું એમને કાચી ઊંઘમાંથી જગાડું ને કદાપી કોપાયમાન થાય તો!! માટે એઓને આરામ લેવા ને દેઉં. (પણ પાછી પોતાના મન સાથે) ના ના એમ કેમ કરૂં? મારા મનમાં શક પેદા થાય છે કે, આ કટાર ખુલ્લું કેમ પડ્યું હશે!

એમ વિચારી તેણે કટાર તપાશી જોયું તો તે લોહીથી ખરડાએલું જાણ્યું. એટલે તો તેના મુખની લાલી ઉડી ગઈ, એકદમ અધીરી થઈ તેના મુખપરનો દુશાલો દુર કરયો તો તેની આંખ્યો ચડી ગએલી, તેમજ તેનું ફીકું પડી ગએલું મુખ જોઈ મુર્છિત બની ગઈ. કેટલોક વારે તેને સુદ્ધિ આવી, અને હવે તો તે ખરેખરો કટાર કાળજે મારી મરણ પામેલો હોય એવુ લાગ્યું. એટલે તો તેના હોંસ ઉડી ગયા, તેની ધીરજ જતી રહી, અને બેભાન બની આંખો આણી મેર તેણી મેર ફેરવવા લાગી, તથા બડબડવા લાગી. અહો શીવ!! આ શું હું ખરૂ દેખુ છું, અરે હું જાગુ છું કે મને સ્વપ્ન છે. નારે ના આ તો મારો પતિ છે, અને તેવણ કટાર ખાઈ સ્વર્ગવાસી થયા છે. આવા વિચારમાં બે બાકળી બની રાડેરાડ કરી તેણે વાડી ગજવી મૂકી. તેણે હરિપ્રસાદને તેજ વખતે ખોળામાં લઈ તમામ ફિરાકથી રૂદન કરવા લાગી. આ વખતે કરૂણારશ એવો તો છવાઈ ગએલો માલુમ પડતો હતો જે જંગલ તમામ બિહામણ ભયંકર લાગતુ હતું. પોતાના પતિનો આવી રીત અચાનક હમેશનો વિયોગ થવાથી તેના ગાત્ર શી

થળ થઈ ગયાં હતાં, તેની લલાવટીએ પરસેવાના મોતીયા બાઝયા હતા, અને તેથીજ કરીને તેના મુખમાંથી નિકળી ગયું કે, પ્યારા પતિ.. .

ગરબી.

મ્હોલે પધારો મહારાજ માણીગર મ્હોલે પધારો. (એ રાગ)
હરણ કર્યો જગન્નાથ, પ્રભુ હીરો હરણ કર્યોરે. ટેક.
અનાશા મેં ઉમેદો કર્યો, ખરચી દામ અપાર,
ઓચિંતો ઉથલો પડયો, તડકે બેઠી હું નિરાધાર. પ્ર૦
ભોલું છોડ કુમળું અતિ, ફુટયું વધવા કાજ;
છેદાણું તે અધ વચે, તેની ઉમેદ રહી મનમાંજ. પ્ર૦
પાયો નાંખ્યો પ્રીતથી, કરવા ઇમારત કામ;
એકાએક એ ટુટાણીં, રહી મનની તે મનમાં હામ. પ્ર૦
આજ દિવાળી કોઈ ઘરે, મમ ઘર હોળી હાય;
શું કરૂ ને કયાં જાઊ, હવે નાથથી નહીરે મળાય, પ્ર૦
મરૂ ગરૂ મરૂ મરૂ હું મરૂ, જીવું નહિં મહિં,[1] ગાંપઃ

1 પૃથ્વી, દુનિયા.

આધાર મુજ ઉડી ગયો, હવે જીવી કરૂં શું હ્યાંય. ૫૭

ગરબી.

કેફી સૈયર જેનો કંથડોરે. (એ રાગ)

સ્વામીજી સ્વર્ગે સિધાવીયારે,
હારે સખી શું કહું આ વાર;
કારી ધારે કટારના,
હારે મારો આવ્યો દિલદાર. સ્વામીજી૦

હુંરે અભાગણી આ સમેરે,
થઇ નરાધમ ફરેલ;
લ્હાવ ના લીધો સુખ ચેનથી,
હારે સદા દુખની ખેલ. સ્વામીજી૦

મેં તો જાણ્યું મારા મનમાંરે,
થયો સફળ સંસાર,
આજે એથી ઉલટું થયું,
હારે થઇ દુઃખણી સદાય. સ્વામીજી૦

હાર!! પ્રભુ હવે શું કરૂંરે,

હું તો અબળા અનાથ;
ટળવળુ આજે હું વાડીએ,
હારે લઇ ખોળામાં નાથ. સ્વામી૦

શા કારણથી કારમીરે,
મારી કાળજે કટાર;
કોણ જાણે દુઃખ કેવું પડ્યું,
હારે મુકી ચાલ્યા સંસાર.

દોહરા.

અરર હાય અવળુ થયું, ગયો સ્વર્ગ ભરથાર;
હું જીવી હા, શું કરૂ, ગરૂ આંહી ગિરધાર.

રાગ ઓખાહરણનો.

તમને દેખીને કરતી કલોલ, આજ દેખો થઇ ગરાણ તોલ.
તમે સ્વર્ગે સધાર્યા વહાલા પ્યારા, આજ પડિયા અમારાથા ન્યારા;
શા કારણથી તજીયા પ્રાણ, તેની કોઇરે કરોને જાણ;
હાથે હીરો ખાયો આપ આપરે, તેતો નહીરે મળે રોય રોયરે.
ઉઠ જીવ હવે શું બેઠો, મારી કટાર પડું ઝટ હેઠી;
ઉઠી લેવા જેવો કટાર, આવી મુર્છા પડી હેઠા નાર.
શુદ્ધિ આવી પાછી જેણી વાર, કરવા લાગી રૂદન અપાર;

લલિતછંદ.

અરર અન્તરે, આ પતિ ગયા;
રઝળતી મુકી, સ્વર્ગમાં ગયા.
નથી નથી નથી, પ્રાણ તનમાં;
અરર નાથરે, દુઃખી મનમાં.
અરર કેમરે, બોલતા નથી;
તુજ તણી દયા, ક્યાં ગઈ પતી.
રજનિને વિશે, વેણ જે કહ્યું;
અરર આ પતિ, તે ઉડી ગયું.
જરૂર હું થઈ, કર્મ ફુટરે;
કયમ રહી શકું, સ્વસ્થ સાસરે.
જગનનાથરે, ના દયા કરી;
કયમ લિધો તમે, સ્થંભ હું હરી.
નવ દયા તને, આટલી પડી;
નવિન છોડને, શું લીધો ઘડી.
નિઠળ હાથથી, છુટિઉં નથી;
પણ મને કરી છુટિ નાથથી.
પટ પ્રાણતનાં, ન્હેરી અંગમાં;

પરવરી અહીં, હું ઉમંગમાં.
મુજ મને હતું, હાસ્ય હું કરૂં;
અરર!! હોળી આ, દિલમાં બળુ.
નહતિ જાણતી, આમરે થશે;
કર તણો હિરો, ઉડિરે જશે.
વિનય ભાવથી, રે પ્રભું વદું;
પકવજો પતિ, શું કહુ વધુ.
તરત તે પછી, ક્રોધની ભરી;
લઇ કટારને, કાળજે હણી.

અંત.

રામ રામ મુખ રટી કરી, રામ જપું આ વાર;
મળવજો મુજ નાથથી, હું છું શર્ણાધાર,
શિવ શિવ શિવ શર્ણે રહુ, અતિ હર્ષે આ વારઃ
મળવજો મુજ નાથથી, હું છું શર્ણાધાર.
પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુહો પરમ બહુ, ત્રિલોકમાં નિરધાર;
મળવજો મુજ નાથથી, હું છું શર્ણાધાર.
ધ્યાન ધરૂં હું તુજ તણું, અવર ન જાણુ સાર;
મળવજો મુજ નાથથી હું છું શર્ણાધાર.

ભિડ ભંજન ભગવંતરે, વંદુ વાર હજાર;
મળવજો મુજ નાથથી, હું છું શરણાધાર.
કટાર કાઢીશ કાળજે, જશે જીવ આ વાર;
મળવજો મુજ નાથથી, હું છું શરણાધાર.
એમ બાઈ શુણજો સહુ, છેવટનાજ પ્રણામ;
ગરૂ કારણ હું નાથના, વચને બોડી હામ.

અહો વિશ્વેશ્વર! વિશ્વ વ્યાપી જગત બંધુ મહેશ્વર તમે મારા પ્રાણપ્યારા સ્વામિનાથથી મળવજો. એમ કરી કટાર કાઢે છે. એટલે દમ આખર થાય છે અને છેલા પ્રણામ કરી બોલે છે "રામ-રામ-શિવડુ.....વાંચનાર સજ્જનો બાળમુકંદ ઘેર ગયા પછી ઘરનાં કામકાજમાં ગુંથાણો તેથી આ બધી વાત વિસરી ગયો હતો. પરંતુ સુર્ય અસ્ત થયો છતાં પોતાનો પ્રિય પુત્ર દેખાણો નહી. એટલુંજ નહી, પણ નવી વહુ આવેતો તે પણ હજુ વાડીએથી ઘેર આવી નહી, એટલે તેને ફાળ પડી. અને તરતજ વાડી તરફ દોડયો. થોડી વારમાં તે આવી પહોચ્યો, અને દર વાજો ઉઘાડી અંદર પેઠો—આણીમર તેણીમર જોતા જો તો આગળ ચાલ્યો, જેમ જેમ વાર થતી ગઈ તેમ તેમ

તેના વિચાર બદલાતા ગયા. પણ તેટલી વારમાં તો તેણે હરિપ્રસાદને ઝાડ તળે પોઢેલો દીઠો. એટલે તેને વિચાર થયો કે આજ આખો દિવસ ગયો. માથે સંધ્યાકાળ થયો; તોપણ હજુ પોઢેલો છે. આ વાત તો શક ભરેલી કહેવાય. આવું ધારી તે તેની પાસે ગયો પહોચતાજ વાર જોય છે તો તરત માલમ પડ્યું કે હરિપ્રસાદ તેમજ સત્યવંતી તો સ્વર્ગ ગમન કરી ચુક્યાં છે. આથી તેના હોશ ઉડી ગયા, તેનાં ગાત્ર ગળી ગયાં, અને તેના મુખની લાલી પલાયન કરી ગઈ, એવામાં તેને ચકરી આવ્યાથી ધરતીએ ઢળી પડ્યો કાંઈ શુદ્ધ કે સાન રહી નહીં. થોડી વારે ધ્રૂજતે શરીરે તેને શુદ્ધ વળી, એટલે ઉઠીને તે આણીમેર તાણીમેર જોવા લાગ્યો તથા ઘેલાની પેઠે બકબકાટ કરવા લાગ્યો. અરે! આ શું હું ખરૂં દેખું છું! અરે! હું સ્વપ્નમાં છું? ઘેર છું કે બીજે ક્યાંહીં? પણ નારે ના હું અભાગી જીવ તો વાડીમાંજ છું અને આ, પણે મારા પ્યારા પુત્ર હરિપ્રસાદનું શબ પડેલું છે, અને તેની પાસે સત્યવંતીનું શબ પડેલું છે. અરે હાય હાય, મેં ચંડાળે આ નિરપરાધીઓના વિના કારણે મૃત્યુ ઉપજાવ્યાં. અરે

મારા જેવો દુષ્ટ, પાપી, અને નીચ, કોઈ પણ નહીં હશે, મારા જેવું અઘોર કામ કોઈ મનુષ્ય જાતી તો શું પણ પશુથી પણ નહી થયું હશે. અરર જીવ આ અકાળ મૃત્યુ નિપજ્યાં તેનો સર્વ ગુન્હો મુજ અનાડી ઉપરજ છે. આમ વલખા વીણતો પાસે જઈ તેનું કરમાઈ ગએલું મુખ જુવે છે. એટલે "અરર! આ એ જણીએ તો કટાર મારી પોતાના જીવનો અંત આણ્યો છે. અરેરે મારા વાહાલા બાળ મેં પાપીએ તને ખોટું કહ્યું. પણ તેં સત્ય માની તારા વચનને પાણી ચડાવી ટાઢી ઊંઘે પોઢયો. અરેરે! દુનીયામાં કહ્યું છે કે "વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ" તે દશા આજ મારી થઈ છે. અરેરે મહા મેહેનતે મળવેલ મણી મેં મહા સાગરમાં ગુમાવ્યો તે તો હવે કયાથી મળે. ખરેખર તે મળવો મુશકેલ, હવે મારા ઉજળા દિવશ થવા મુશકેલ, અને સંસારમાં સ્વાંગ ધારણ કરી ફરૂં એ થવું પણ મુશકેલ. માટે લાવ જીવ તને પણ એ સાથે કરૂં. પણ ના ના આમ હું મારા આત્માનો અંત આણીશ તો પાછળ દુનીયાં અનેક રંગી છે તે હજારો જાતના તર્ક બાંધશે. માટે આ બીના

કાગળ કટકાગાં લખી મેલું પેનસિલને કાગળ તે કને જ હતાં એટલે લખી પોતાના ગજવાગાં મુકયું પણ પોતાના પ્રીય પુત્રનું પડેલું શબ જોઇ તેને ઉભરો આવતાં તે બોલી ઉઠયો.

ઓખાહરણ.

હાથે કીધેલ હૈયે વાગ્યાં, હાય પાપ મારે કર્મે લાગ્યાં;
અરરર અધમ થયોરે અપાર, આજે સુનો સહુ સંસાર. ૧
આવું કોઇથી ન હોજો ભાઇ, હું તો હાલ ગયોરે ઠગાઇ;
સહસા કામ કર્યું આ વાર, તેનું ફળ ગળ્યું દુઃખદાર. ૨
આશા જેના ઉપર હું ધરતો, તેના માટે રહ્યો હવે રડતો;
નહોતું જાણ્યું જે આમ થાસે, દેહ છોડીને દિકરો જાશે. ૩
ગયો દિકરો જુઓ આ ટાણે, હવે નહીંરે ગળે દીધે નાણે;
સત્યવંતી ગઇ એની સંગે, ત્યારે કેમ ફરૂં હું ઉમંગે. ૪
મરણ પામોશ પુત્રની સાથ, મારે નથીરે રહેવું મહિનાથ[1];

1 પ્રૂથ્વીપતી.

કાળું મ્હોડું લૈ ક્યાં હું જાઊં, મરણ કુંડમાં ડુબે હું ન્હાઊં. ૫
એમ કહીને લીધો કટાર, કરતાં ઘા પેઠો તે અપાર;
ધીખ ઢળ્યો ધરણી માઝાર, પુત્ર પુત્ર કરીને પુકાર. ૬

પદ.

ઘરસેં ગઈ મારી પ્યારી, ના જાનું કહાં ભીખારી. એ રાગ
છોડી ચાલ્યો પુત્ર પ્યારો, અને લાગે સંસાર ખારો. ટેક.
હતો આધાર ચાલ્યો આજ, છોડી મુજને ભાઈ;
ગયો આકાશ ઉડી રે, ખરે મુજથીજ નીશાઈ.
હતો પલમાં જે ફરતો રંગમાં, તજી શું ભાલું જરા જાઈ;
શું પૂરમાં હું જઈ કરીને, ખાઊં અરેરે વધાઈ.
પુરવાસી કહેશે નઠારો, છોડી ચાલ્યો૦
ખરે મેં પાપ કીધાં છે ઘણાં, માટે દુઃખી છું વનમાં.
અઘોર પાપી કઈક કહેશે, નિંદશે બહુ જનમાં;
કોઈ આવીને આ દેવ મુજને, સહાય કરો વિઘનમાં.
ધનરાય કોમળ જીવ આ, સઘડી બળે છે તનમાં;
બળતા સઘડી તે આવી ઠારો, છોડી ચાલ્યો૦
ચાણી જીવિશ આ જગમાં, કયમ વિસારૂં ગુણ તુજ તણા;

મેં ધુળ માંહી ઓઈ નાંખ્યા, હતા હીરા બે જણાં.
ચાતુર્યમાં વધતા અતિ, વળી રૂપમાં નહિરે મણા;
અફશોશરે અફશોશ છે, દુખ રૂપી ઝાડ ઉગ્યાં ઘણાં;
હાય અફશોશ જીવ આ મારો, છોડી ચાલ્યો•

ગીત.

અરર ઈશ આ મહિ વિશે, પૂત્ર વિના નર નાર;
દુખી જીવ ફિરે સહુ, ફિકા દ્રસ્ટે અપાર.
દિપક આવાસનો મમ, હતા મહા બળવાન;
અસ્ત થયો અંધકાર કરિ, ગયો ભલા ભાગવાન.
વિનવુ વારંવાર હું, મળવજો મહિ નાથ;
કાહુ કટાર કાળજે, કરિને લાંબો હાથ.

આવી રીતે વિલાપ કરતાં કાળજેથી કટાર તેણે જો૨ થી કાઢ્યો. એટલે તના પ્રાણનો અંત આવ્યો જેથી બોલ્યો "સ્વાયંભુ, નારાયણ-નારાયણ—નારાહાહ.........

આમ કરતો મૃત્યુ પામ્યો વાંચનાર ભાઈઓ આ ત્રણ જણાનું આખ્યાન આપણે આટલા સુધી વાંચ્યું. હવે રાધાજીને સંભારવાં જોઈએ. રાત્ર પડી ગઈ છતાં ત્રણ

માંથી એક પણ હજુ આવ્યો નથી. રશોઈ ટાઢી થવા આવી તો પણ કોઈનો પડછાયો સરખો પણ જણાયો નહીં. એટલે તે વિચારવા લાગી કે દૈવ શા કારણથી એઓને શેકાણ પઈ હશે. જીવ મારાથી સમજાતું નથી કે આટલું મોડું થયું છે, છતાં હજુ સુધી કોઈ જણાતા પણ નથી. તે વિચારતી હતી તેટલામાં એક ભરવાડ હાંફતો, હાંફતો, મેડાપર ચડી આવ્યો. તેને જોઈ રાધાજી વધારે ગભરાવા લાગી. આણી તરફ એક ગાઉનો જલદ પંથ કરવાથી તેમજ આ ભયંકર સમાચાર કહેવા છે તેથી ભરવાડની જીભ છીપર બની, અને તે મુગાની પેઠ સુનમુન બનો થઈ રહયો. પણ રાધાજીથી ન રેહેવાતાં તેને પુછયું. અલ્યા ભાઈ તું આટલો ઉતાવળો શીદને આવ્યો છું. શું કાંઈ માઠા સમાચાર લાવ્યો છે? ભરવાડ લડથડતી જીભે બોલ્યો. “ માતાજી મા-રા-કા-કા-અ-ને-બી-જાં-બે-જ-ણાં-ચે-ની-ગ-યાં-છે.

રાધાજી—(ગાભરી બનીને) શું શું તું બકે કેછ. અરે તે ક્યાં કને.

ભરવાડ—આપણી વાડીમાં.

રાધાજી પોતે સમજુ તેમજ હુંસીયાર હોવાથી ધીર જ ધારી તરત પોતાના સગાં સ્નેહીને બોલાવી આ વાત થી વાકેફ કર્યા. અને તરત તેઓને તથા ભરવાડને સાથે લઈ વાડી તરફ ચાલી. રસ્તે જતાં રાધાજી પોતાના મન માં "અરેરે આ શું થશે હશે, હશે તો હશે, કારણ આ જ મને પળ પળમાં માઠા શુકન જણાય છે. સર્વ જણા વાડીમાં ગયા એટલે ભરવાડે આઘેથી પડેલાં શબ બતાવ્યાં એટલે રાધાજી રોતી રોતી આગળ ચાલી અને બીજા માણસો પાછળ પાછળ હાય અફશોસ કરતા ચાલ્યા. રાધા જીના વાળ છુટા પડી જવાથી તે ભુતડી જેવી દીસતી હતી, તેના પગમાં કંકર કાંટા વગેરે વાગ્યાથી તે ખોડગ તી ચાલતી હતી, તેના સાળુના ઝાડ ઝાંખરામાં ભરાયાથી ચુરે ચુરા ઉડી ગયા હતા. અશ્રુપાત જારી રાખવાથી ગાલની ગુલાબી લાલી કાજળથી કાળી પડેલી લાગતી હતી. એ ટલુંજ નહી પણ ગુલાબી રંગની લાલી પલાયન કરી શ્યા મવર્ણી સર્વ બની હતી. આવા કઢંગા પણ કરૂણામય વે

શામાં તે માન્ડ માન્ડ ત્યાં પહોંચી. તેઓ ત્યાં જઈ જુવે છે તો ત્રણે જણાં સ્વર્ગે ગમને પોહોંચ્યાં છે. તેથી રાધાજી બોલી ઉઠી. અરેરે પણ આ શા કારણે મૃત્યુ પામ્યા હશે અરે એટલું દુઃખ એમને શું પડ્યું હશે!! "પણ રાધાજી ઘણી ચતુર અને હુંશીયાર હતી. તેથી તેણે તપાસ કર્યો તો માલમ પડ્યું જે પોતાના પતિના ગજવામાં કાગળ જણાયો એટલે ખિરજથી તે કહાડયો અને ચંદ્રનો અજવાસ તો ખુબ પડતો હતો જેથી તે વાંચવા મંડી. વાંચી પુર્ણ કરી તેને વીંટાળી પોતાને છેડે બાંધ્યો. પછિ તેણે ત્યાં મળેલા માણસોને કહ્યુ. જુઓ મારા પર દુખનાં ઝાડો ઉગવામાં બાકી રહ્યાં નથી. તમ સર્વ જણાઓ આ દુખી દેખાવ જોઈ આક્રંદ કરો છો. તે હું નજરે જોઉં છું. પણ મારાથી હવે શું થાય, ગતલબ કે જે થવાનુ હતુ તે થયું. હવે તે મિથ્યા થનાર નથી. માટે તમો પણ આજ રાતની રાત આંહી મારી સાથે રહો અને સવારે આ બીના જાહેર કરવી પડશે. એમ મારા પતીના લખેલ પત્રથી જણાય છે. પછી તેઓ તે રાત્રે ત્યાં રહ્યાં. રાધાજી પણ પોતા

ટતાં સુધી ઈશ્વર ભક્તિમાં નિમગ્ન રહી. સવારે પુર્વ દિશા તરફથી સોનેરી રંગનાં રાતાં કિર્ણો દેખાવા માંડ્યા તે રાધાજી વગેરેને આગના ભભુકા સમ લાગતાં હતાં. આ વાતની ગામ ના લોકોને ખબર પડતાં સરવે તે જોવાને આવી ચડ્યા અમલદારોએ આવી રાધાજીને પુછ્યું આ હકીકત શી રો તે છે. આ અઘોર કૃત્ય કેવી રીતે બન્યું તેના વિશે તમ ને માહિતિ હોય તો અમને કહો. રાધાજી કહે આપ સ રવે સાંભળશો તેવી રીતે થયેલ હકીકત સંભળાવુ છું. આ મ કહી રાધાજી ઊંચા આશાનપર સરવેને હકીકત કેહેવા ચડ્યાં. એટલે સરવે ચુપ થઈ ગયા. એટલે રાધાજીએ ક હ્યુ જુઓ ભાઈઓ આ ત્રણેના મૃત્યુ શા કારણથી નિપ જ્યાં તે આ કાગળ કે જે મારા પતીના ગજવામાંથી મળ્યો છે જે વાંચીશ એટલે સર્વ કોઈ જાણશો. (વાંચે છે) "પુરવાશીઓ વગેરે સર્વ જનોને હું ચેતવણી આપુ છું કે આ મારા ત્રણ જણોના મ્રત્યુ થયાં છે તે સર્વ મારી જ ઠોર બુદ્ધિથી થયાં છે. હું મારૂ સર્વ વ્રતાંત આપ સજ્જ નોની પાસે પહેલેથી છેલે સુધી યાને અથથી તે ઈતિ સુ

ધી કહી સંભળાવુ છું, તે સર્વ જનોએ કૃપા કરી સાંભળ
વુ. કારણ કોઈને શીખામણ તરીકે કામ લાગશે. સાંભ
ળનાર ભાઈઓ અને બ્હેનો પ્રથમ મારે પેટ પુત્ર ન હો
વાથી હું કેવો દુઃખી હતો, પુત્ર સારૂ કરી ધર્મની જગોમાંભ
ટકતો, જંગલો જંગલ આથડતો, અરે મેં વૈદ્યના ઘરોમાં
પણ ભટકવામાં બાકી રાખી નહીં. પરંતુ કોઈથી પણ મારૂ
ભલુ થયું નહી. થાય કેમ ઈશ્વરને કરવુ નહીં એટલે સર્વે
ઈલાજો મિથ્યા. સજ્જનો તે વખતે મને જેમ પેશે ટકે
લીલા લ્હેર હતી, તેવીજ આ પ્રસંગે હતી, અને પરમેશ્વર
ને કરવુ હતુ ત્યારે હું પુત્ર લાભને પણ પામ્યો, મારે ઘેર
લીલાં તોરણો બંધાણાં. ધવળ મંગળ મારે ઘેર તો શું પણ
પુરવાસીઓને ઘેર પણ તે દિવશે ગવાવા લાગ્યાં. અને વ
રષા રૂતુમાં મેઘ ધારા આવવાથી ચર અને અચર પ્રાણી
ઓમાં જેમ લીલા લ્હેર થઈ રહે છે, તેવીજ રીતનો આ
નંદમય ઉત્સવ મારે ત્યાં તે દિવશે થઈ રહ્યો. તેજ પુત્ર
ઈશ્વર કૃપાએ મોટો થયો, વળી ભણેલો હુંશીયાર થયો. વ
ધારે ખુશી થવા જેવું એ હતું જે તેને સ્ત્રી મળી તે પ

ણુ સારા ગુણુ વાળી માલમ પડી પરંતુ મારા ઊંધા નસી બને લીધે મેં પાપીએ વિચાર કર્યા વગર સહસા કામ કરેચું. મારા પુત્રે પોતાની સ્ત્રીને વચન આપેલ કે મારે તારા મૃત્યુ થયા બાદ તારી પાછળ મરવુ. આજ રોજે પાસે પડેલા પ્યારો પુત્ર વાડીએ હતો ત્યારે મેં પાપીએ મન ઉઠાવણી થી ખોટી વાત તેને કરી કે તારી સ્ત્રી તો અકાળ મૃત્યુ એ મરણુ પામી આટલું કહી હું નીચ પાપી ઘેર આવ્યો. પણ એ સત્યવાદી પુત્રે પોતાનું વચન પાળ્યું. અને તેવી જ રીતે શાણી સત્યવંતીએ કરયું. સાંજરે મને સાંભરી આવતાં ઉતાવળો ઉતાવળો વાડીએ ગયો. અને જોયું તો આ અઘોર કામ મારી નજરે પડ્યું, જોતાંજ વાર મારા રોમ રોમ ખડા થઈ ગયા, મારૂં લોહી ઉકળી ઉઠ્યું, મારા હોશ ઊડી ગયા, મારા કામનો પસ્તાવો મારે ગળે બાઝ્યો, અને કેટલીક વાર બકયા બાદ મેં પણ એજ કામ આદરયું. તેતો પરિબ્રહ્મે પૂર્ણ કરયું કે નહીં, તેની ગત તેહ જાણે. પણ અરેરે પરમાત્માની અકળ ગતિનો પાર નથી. તેના અપાગ ડહાપણના હું આ સમજીબ્યાએ કરી

કેટલા ગુણ ગાઉં. મોટા મોટા પંડિતો પણ તેનું વર્ણન ન કરી શક્યા, ત્યારે હું શા લેખામાં. જય જગદીશ્વર તારી લી લા અપાર છે, અને ખરેખાત તેનો પાર નથી. પણ હા ય હાય મેં પાપીએ આ અધર્મ કરયો તેથી ત્રણ ભુવનમાં છુટવાનો નથી. અરે હું અભાગી જીવ રૌરવ નર્કમાંજ સ ડ્યા કરવાનો. વાંચનાર ભાઈઓ અને બેહેનો, જો કે અ મારૂ કુટંબ સુધરેલું હવુ. તો પણ ખરેખર આ વખતે વિચાર કરતાં સર્વ કોઈને બગડેલુંજ માલમ પડશે. પણ દેશ બંધુઓ યાને સ્વદેશીઓ આવો ખ્યાલ આપના રૂદય માં લાવી અમારી ચુક કાઢવા વિચાર કરયો હોય તો મુ લત્વિ રાખશો. કારણ કહેવત છે કે, "વિનાશ કાળે વિપ રીત બુદ્ધિ" એ સ્વભાવિક છે આથી સર્વ કોઈને સીખા મણ લેવાની છે કે, કેટલાક ભણેલા પૂરૂષોથી આવાં ન કરવાનાં કામો થઈ જાય છે અને થયા કેડે પસ્તાવો કરે છે. પરંતુ હરકોઈ કામ આદરવુ તે પેહેલાં તેનો ખુબ લાંબો વિચાર કરવો. કારણ મધ્યાન કાળના ટુંકા કિરણો હુરતાં, સ્વયંમકાળના ટાઢા પણ લાંબા કિરણ હોય છે. તે

મજ ટુંકા વિચાર વાળાના વિચાર, તેજેમય ખરા પણ ટકાઉ થોડા હોય છે. ટુંકે વિચારે ઘણી વખત મ્હોટી હા ની પહોચે છે જેવી રીતે મને પહોંચી. મને કાંઇ ઓછો ગેરલાભ થયો નથી, એ સર્વ મારી વગર સમજણને લી ધે થયું છે. માણસ જુવાનીના મદથી, પૈસાના મદથી, કે બીજા કોઇ મદથા છકી જઇ કુકૃત્યો કરે છે અને તેમાં દુ:ખ પામછે. અને ખરૂ જોતાં તેમજ જોઇએ. કારણ "ધર્મો જય ને પાપો ક્ષય" આ કહેવત ખરી છે કે તેમાં પરિણા મ "કરણી તેવી પાર ઉતરણી" આ પોઇંટજ ઉભો રહે છે. વળી કેટલાક નીચ પુરૂષો વગર કારણે કોઇના પેટપ ર પગ મુકે છે. યાને તેનો જેના પર જીવિકાનો આધાર તે બંધ કરાવી પાયમાલ કરે છે. તેને પણ તેની કરણીના ફળ જગત બંધુ ગમ તેવી રીતે આપે છે અને મળ્યાં ક પ પણ છે સમજવા મારા ધારવા પ્રમાણે આ પણ સર્વ મ નુસ્ય પ્રાણીને પરમાત્મા પરમેશ્વરે દુનીયામાં પર ઉપકાર

---

૧ અમલદારમાં ગ્રંથ કર્તાને અનુભવ છે કે મુત્સદ્દી વર્ગ માં છે.

કરવા, પોતાનું ભજન કરવા, તથા કિર્તિ મળવવા મોકલેલાં છે. પરંતુ તેમ વર્તવું આ નિયમને થોડાજ લાગુ પડેલા માલમ પડે છે. ભવિષ્ય પ્રબળ છે, તેમાં જરા પણ મીન મેખ થવાનું નથી. તો પણ આટલું તો સર્વ કોઈએ પા ક કરી જાણવુ જોઈએ કે આ જગત મિથ્યા છે. જેમ પા ણીનો પરપોટો જન્મ પામી જરા વારમાં નાશ પામે છે, દિપકને પવન લાગ્યાથી ઓલવાઈ જાય છે. તે પ્રમાણે આ કાચી માટીની ઘડેલ દેહનું પણ જાણવુ. માટે શાણા સ જ્જનો પરઉપકાર કરવો, એમાંજ વડાઈ છે. મરવુ તો છેજ, આ નિયમને બાદ આવનાર નથી, છતાં કેટલાક મદમાં અંધ બની ઘણાને પીડા કરે છે, લુટે છે, તેનું બુ રૂ થવાનાં સાહિતો સજ કરે છે, પાયમાલ કરે છે, ઠગે છે, ખોટા વિશ્વાસ આપી હાની કરાવે છે, બહારથી મિત્રતાનો ભાવ દર્શાવી અંદરથી તેના મુળ છેદે છે. અને મનમાં સ મજે છે કે કંઈ પણ થનાર નથી. આવા નાસ્તિકો નિચ પાપીઓને વાસ્તે ત્યાં તો ન્યાયજ છે. તેમના કુકર્મનો બદ લો તેમને કંઈક અહીં અને વિશેષ તહીં મળવાનો. રાય

શું, અને રંક શું, ગરીબ શું અને તવંગર શું, સરવેને કા જે ત્યાંતો ઈન્સાફ સરખોજ છે. માટે ભાઈઓ મારી આ પ પ્રત્યે એટલીજ વિનંતી છે જે, જેમ બને તેમ દુનિ યામાં સત કરમો કરો કિર્તિ મેળવવા લોભ રાખવો. પ્યારા સજ્જનો વધારે લખવા જેટલું ખોટી થવુ મને પાલવ તું નથી. કારણ મારી વિચાર સકિત પળે પળે કોણ જાણે શા કારણથી બદલાતી જાય છે. તો પણ મારા પુત્રનો રમુજી ચેહેરો જોઈ ખેદ થતાં અંદર સુજેલા વિચારો મુખે આવવાથી લખુ છું.

ગરબી.

સંસકારે સંબંધી સરવે મળ્યુંરે. (એ રાગ)
હાય અતિ અધર્મ મેં આતો કર્યોરે;
કોઈ કરશો ન આવું કામ, હાય અતિ૦
સહસા કામ કરયું મેં જગતમાંરે;
જેનાં ફળ મળ્યાં આ વાર. હાય અતિ૦
માર્યો જોધ જુવાન મેં આ સમેરે,
થાયે દુખીઓ મહીં મોઝાર. હાય અતિ૦

સત્યવંતી તણી વસે મેં કરીરે,
સતી પહોતી સ્વર્ગ મોઝાર. હાય અતિ૦
ડુંગર દુઃખ તણા ઢળીને પડ્યારે;
હાય હાય હવે શું થાય, હાય અતિ૦
થડ મૂળથી ખોદી મેં કાઢીઊંરે;
કર્યું નાશ કુટંબનું સદાય. હાય અતિ૦

ગરબો.

ઓ વાંસલડી વેરણ થઈ લાગેરે વ્રજની નારને. (એ રાગ)
શાણા સજનરે દુર્ભાગીની કહાણી સુણજો આ સમે;
સુણી ગભરાશો કોણ જાણે મારૂં મનડું તો કયાંહી ભમે. શા૦
મેં કુમળું ઝાડ કાપ્યું પડયો, ઘેરાણો બુદ્ધિ જ્યારે ગળથી;
કુળ કર્યું નિકંદન મેં જળથી. શાણા૦
આ પાપ અઘોર બહુ કહેવાયે, પણ થયા પછી કહો શું થાયે;
નહિ કરનારો નર્કે જાયે. શાણા૦
પાછળ પ્રિયા જે એ મારી, બળવળશે તે દુઃખની મારી;
જીવશે કે મરશે મુજ નારી. શાણા૦
સુણશે શ્રવણે આ વાત બની, કયમ હિંમત ધરશે તેહ ઘણી;

પડશે મુર્છિત થઈને ધરણી. શાણા૦
અરરરરરર પ્રભુ હાય હવે, સરરરરરર આંસુડે પડે;
ગરરરરરર મુજ હૈયું ગળે. શાણા૦
શેવટના અભિવંદન સુણજો, મુજ પ્રિય: તણું રક્ષણ કરજો;
હવે જગત બંધુ જલદી મળજે. શાણા૦

સતી રાધાજી આ પત્ર વાંચી રહ્યા બાદ બોલી “બાઈઓ મારા કુટુંબમાં આજ રોજ ત્રણ જણાનાં મૃત્યુ કેવી રીતે નિપજ્યાં તે આ મેં કાગળ વાંચી સંભળાવ્યો તે ઉપરથી જાણવામાં આવ્યું હશે, મારાપર દુઃખ પડવામાં બાકી રહ્યું નથી. ત્યારે હવે આ મિથ્યા સંસારમાં રહી મારે શું કરવું, હવે આ સંસાર મારે શા કામનો, કેટલીક સ્ત્રીઓનો શૌહર પાને બાબાં મરી જવાથી તેની પાછળ એક કે બે પુત્ર મુકી જાય છે. તેના ઉપર તેની માતા પોતાનો જન્મારો કાઢવા હિંમત રાખે છે પણ મારે તે બાબે જમીનપર હાથ છે. માન્ડ માન્ડ હજાર માનતાએ, અને લાખો કષ્ટ વેઠ્યાં ત્યારે હરિપ્રસાદનું મુખ જોયું, અને વંઝા પણાની કાળી ટીલા ઉતરી, પણ તે

તો આજ શબ થઈને પડ્યો છે. માટે મારે આ ફાની દુની આમાં રહેવા હવે વિચારજ નથી. કારણ સુર્ય અને અગ્ની દેવતાની સમક્ષ જેને કોલ આપ્યો, તે કોલ ન પાળવું એમાં મહા દોષ છે. જ્યાં મિલું ગમે ત્યાંજ જવું એ કેટલેક દરજ્જે ખોટું. મારે તેમ જરૂર નથી, હું તો મારા પતિ સંગે ચિતા ખડકી અગનીસંસકારમાં બળીશ, અને મારા વાહાલા હરિપ્રસાદને તેની સ્ત્રી સત્યવંતી સાથે ચિતામાં ગોઠવીશ, અને આપ સર્વ જણ દેખશો તેમ મારા પેદા કરનાર જગદીશ્વરની હજુરમાં મારા આત્માને મોકલીશ, આ બાબતમાં જે મને આડે આવશે, તે પોતાની હલકાઈને પાત્ર થશે. આવું કહી તેણે કાષ્ટ ચિતા તૈયાર કરાવી. એક ચિતામાં સત્યવંતી તથા હરિપ્રસાદને ગોઠવ્યાં. અને બીજી ચિતામાં હિંદુ રૂઢી પ્રમાણે, પોતાના પતિનું તથા પોતાનું આસન કરાવ્યું, આ કાર્ય કરી રહ્યા બાદ તે ચિતાપર ચઢી, એટલે તો સર્વ માનુષ્યોએ જય અંબે જય અંબેની વાણીથી કરીને આકાશ ગજવી મુક્યો. શરણાઈ ઢોલ અને એવાં બીજાં સુરાતનનાં વાજીંત્રો એટલા

તો જોસમાં વાગવા લાગ્યાં કે, કાન પડ્યું કાંઈ પણ સં ભળાય નહીં. વળી આ અદ્ભૂત ખેલની ખબર ગામ પરગામના લોકને થવાથી તેઓ આ ઠેકાણે એકઠા થ એલા હતા. મોટા ધનાઢ્યો તેમજ ગરિબો, અમલદારોને જાણ થવાથી તેઓ આ પ્રસંગે આવી ગયા હતા. કેટ લીક સ્ત્રીઓ આ સતીનું પ્રાક્રમ વગેરે જોવા મળી હતી. તે પ્રસંગે સતિ રાધાજીને ચિતાપર ઉભેલાં જોઈ સર્વ કો ઈના મુખારવિંદ ઉપર ઉદાસી રૂપી પીછોડી પથરાએલી દા સતી હતી. આ વખતે સુગંધીમય પદાર્થોનો જથ્થો એક ઠો કરવામાં આવેલો હતો પણ તે સર્વ ઝેર સમાન લા ગતો હતો. રાધાજી કાષ્ટ ચિતાપર ચડી પોતાના હસ્તની ના ળીઓ પાડી સર્વને ચુપ રહેવા ઈશારત કરી કે વાજાં ગા જાંવાળા તથા સર્વ મનુષ્યો ચૂપ થઈ ગયાં એટલે સતી રાધાજી બોલ્યાં, "ભાઈઓ અને બેહેનો આ પ્રસંગે જો તાં સર્વ કોઈના મુખમાંથી ગુલાબી લાલી ઉડી ગએલ માલમ પડે છે. માટે કહેવું પડે છે કે, તમો કોઈ પણ દિલગીર થશો નહીં. કારણ દુનીઆાં અનેક રંગી છે.

તેમાં અનેક તરેહનાં કાર્યો થતાંજ આવે છે. અને આ પણે પણ ખરેખર એમજ ધારવું જોઈએ કે, જે પરમેશ્વરે ધારયું છે તેજ થાય છે. તેમાં જરા પણ વધ ઘટ થતું નથી, અને આપ સર્વે માહીતગાર છો તોપણ હાલના જમાનાગાં મને એ વાતની માહિતી છે જેના વિશે થોડુંક બોલવા રજા લઊં છું. અને જો કે મારો વિચાર આ બાબતોમાં કાંઈક સુધારો કરવાનો મારી મતી પ્રમાણે હતો પણ તે અધવચ અટકી પડયું. જેથી આપને ભલા માણ તરીકે કહું છું પણ તે અગાઉ હીનપણાથી અરજ કરૂ છું જે.

ગરબી.

મારારે સ્વામી બોલોનેરે વાહાલા, (એ રાગ)
મારારે વચનો સાંભળજોરે પ્યારા,
સુણો શીખ તેને છે સારા. મારા૦
સમજણ વિણ કાર્ય કરો ના કોઈ;
કુવા માંહી દેખીત પડો શું જોઈ. મારારે૦
કીધું મગ પતિએ એવું કામ;

પડ્યા શખ થઈને જુઓ આ ઠાગ. મારારે૦
વહાલારે ભાઈ રીત છે આપણમાં;
પરણાવે બાળક બચપણમાં. મારારે૦
એથી હાની બહુ છે પરીણામ;
દેખાએ નહી સૂખ કંઈ નામ. મારારે૦
કાઢો ભાઈ રીત બૂરી ભૂંડી;
ખલકમાં ખ્વાર કરે લૂંડી. મારારે૦

સ્વદેશીઓ ઘણી વખતે બાળ રંડાઓએ મારી પાશે આવી પોતાના કર્મની કહાણીનો વિલાપ કરી મને કંપાઉ પજાવી છે અને ખરેખર જોતાં મને પણ લાગ્યું કે તેમના દુઃખની અવધીજ છે. મેં તેમને ધીરજ આપી દિલાશો આપ્યો છે, કે હું તમને મદદ કરીશ, તમારૂં દુઃખ નિવારણ થશે એવા ઉપાયો યોજીસ. તેઓ હમણા પણ આહી આવી છે. તેમના નામ ખુલ્લાં બોલવા મારી મરજી નથી વળી બાળ લગનથી પીડા પામતી બાળાઓએ પણ કેટલાક જાતનું દુઃખ મારી પાસે કહ્યુ છે. તે મને પણ હમણા મારી નજરે જોઉં છું. માટે સજ્જનોએ અબળાના દુઃ

ખ તરફ નજર રાખી એવા ઉપાયો ચોજો કે તેથી કરીને તેઓ મહા સંતાપથી છુટે કારણ આ બાબત મને તેમ સર્વેને દાઝ હશેજ. મને થોડોક આ વિષયનો અનુભવ છે તે આ પ્રસંગે આપ દાનાવ ભાઇઓની પાશે નિવેદન કરૂ છું તે તરફ કૃપા કરો તમારૂ લક્ષ ખેંચશો. કહ્યુ છે કે.

દોહરા.

સ્વદેશની પડતી થઈ, અણસમજણથી આજ;
બાળ લગ્ન સહુ બંધ કરો, સરસે સઘળાં કાજ.

રાગ પરજ.

અરે કોઇ આદમી એવોરે, જરૂ જમશેદજી જેવોરે. એ રાગ.
સજ્જન શીખ કહુ છું સારીરે, મતિ અલ્પ જાણજો મારીરે.
નાનપણમાં લગ્ન કીધાથી, અતિ અનીતિ થાય;
મોટાં ઘરાંના આબરૂ તે પણ, પળમાંહી લુટાય. સ૦
નાનપણામાં પરણાવ્યાથી તો, વિદ્યા નહી શીખે વિશેક;
તેથી કરીને આબરૂ ખોવે, ખોવે પોતાની ટેક. સ૦
થોડી વિદ્યા નોકરી હલકી, કબુલ કરે તત્કાળ;
જીંદગાની દુઃખ માંહી ગુજારે, જેમ કાંટાની વાડ. સ૦

બાળ લગનથી બોજી અનીતી, અનેક રીતે થાય;
સાર થયાનું અસારજ દેખે, પછી ઘણું પસ્તાય સ૦
નાથ જો નાનો હોય ઘણેરો, ઘરમાં ન ગાને કોય;
સાસુ નણંદ જે મેણાં મારે, વહુ તે બેઠી જોય. સ૦
પણ જો હોય કંથ પોચેલો, પજવે નહી કોઈ નાર;
ઉલટું અતિ સૌ હેત કરે ને, ધરે અતિસે પ્યાર, સ૦
નાના પતિ થકી વિપતી પડતાં, ઘાત કરે કંઈક નાર;
બાળલગનનું બુરૂં ફળ એ, મન ન કરો નિરધાર. સજન૦
સતી રાધાજી વંદી કહે છે, કરજો જોઈને કાગ;
સમજણ ધારી કામ કરો તો, ઉત્તમ વધશે હામ. સજન૦

દોહરો.

બાળલગન કરશો નહીં, હાનીકારક એહ;
પડતીનું કારણ ખરૂં, જાણો જરૂરજ તેહ.

રાગ માતમ.

રે ઓપ હાયરે બાળલગનને બાળો;
બાળ લગનને બાળો;
ભુંડો ચાલ એ તર્તજ ટાળો. રે ઓપ૦

પરણ્યો બાળપણામાં જે બાળ,
તેનો નિશ્ચય થશે વેહેલો કાળ;
માર્યો મા બાપે જાણીને બાળ. રે એ૦૫૦
બાળા બાપડી આપજ દેશે,
કષ્ટ પોતા તણું કોને કહેશે;
બળી બાખ થઈ મનમાં રેહેશે. રે એ૦૫૦
કહેશે સખીને કંથ મારો કુડો,
છતે કંથે બાજ્યો મારો ચુડો;
નહીં મળ્યો રે નાવ મને રૂડો. રે એ૦૫૦
અશલ ચાલ હતો કેવો સારો,
તેતો લાગે અતિ મને પ્યારો;
હાય લાગે છે ચાલ આ ખારો. રે એ૦૫૦

ભાઈઓ આ પ્રમાણે આપણી આર્ય પ્રજા દુઃખી છે, માટે તેમનાપર રેહેમ નિગાહ કરી તેમના દુઃખમાં ઘટાડો થાય તે તરફ તમારૂં લક્ષ ખેંચજો જેમાં આપણું તથા આપણા દેશનું ભલું છે. જેમ બાળલગ્નથી અનેક હાનીઓ થાય છે. તેમજ આપણામાં પુનઃવિવાહનો ચાલ

ન હોવાથી અનેક ગેરફાયદા થાય છે. માટે તે થાય તે વો બંદોબસ્ત કરવા સર્વ કોઈએ ધ્યાનમાં લેવું. આ પ્ર માણે સતિ સંભાષણ કરતી હતી એટલામાં એક અબ ધુત મોટી જટાવાળો માણસનાં ટોળાં વચ્ચે થઈ આવી ચડયો, તેણે એક હાથમાં તુંબી પત્ર તથા બીજા હાથમાં લાંબી મોટી જેષ્ટિકા ધરેલી, ગળામાં રૂદ્રાક્ષની માળા ધા રણ કરેલી, સર્વ અંગે વિભુતી લગાડેલી, આવા વેશમાં તે યા હોમ કરતા સતીના સનમુખ આવી ખડો રહયો. આ જોગીને આવા આડંબરથી આવેલો જોઈ લોક સહુ વિસમય થયા, અને પોત પોતામાં ચરચા ચલાવા મંડયા, આવે વેશે જોગીને સીતા પાસે ઉભેલો જોઈ રાધાજીએ તેને પુછયું. મહા જોગીરાજ આપ અહીં શા અર્થે પધારે લા છો તે કૃપા કરી કહો.

જોગી—હમારેકું કુછ દુસરા તો કામ નહીં હય, લેકીન તુ મને યે કૈસા ઢોંગ લગાયા હય ઔર ઈતના આ દમી એકઠે હોનેકા કયા ઝરૂર હય, વો જાનનેકી હમારી ઈચ્છા હય.

રાધાજી—મહારાજ, આ જે, નજદિક ચિતા છે, તેમાં મારા વહાલા પુત્ર હરિપ્રસાદની લાશ તેની સ્ત્રી સહિત છે. અને જે ચિતાપર હું બેઠી છું, તેની અંદર જે લાસ છે, તે મારા સ્વામીની છે. એ એઓના અકાળ મૃત્યુ થયાં છે. જેથી મારો વિચાર મારા સ્વામી સાથે અગ્નિસંસ્કાર કરવાનો છે. અને મારા પુત્રને પણ તેની વહુ સાથે અગ્નિદાહ દેવાનો છે. જેથી તે જોવાને આટલા આદમી એકઠા થયા છે.

જોગી—યે તીનોકા મૃત્યુ કીશી સબબસેં હુવા હય, વો જાનનેકા ઇરાદા હય.

રાધાજી—(તેને સરવ બિનાથી વાકેફ કરે છે) કેમ આપ સમજ્યા?

જોગી—અબ હમ સમજા, લેકીન હમ તુમકો પુછતે હેં કે, એસા નિચ પતિકે સંગ તુમ કાયકે બાસ્તે જલતી હે. ઇસીસેં તો તુમકુ કરમ લગેગા. યે હમારી બાત તુમ સચ કરકે કબુલ કરના.

રાધાજી—મહારાજ દુનીઆમાં પરિણ્યેજે જે પતિ આપ્યો તેને પોતાના મુગટનો મણી કરી જાણવો. હું જેને મારો આધાર કરી જાણતી હતી તે આ ફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગે સંચરયો. ત્યારે મારે પાછળ રહી શું કરવુ. માટે મને હવે દુની યામાંની કોઈ પણ વાતનો અફશોશ નથી.

જોગી—દેખો બાઈ તુમકું હમ સચ કહેતે હય કે તુમા રી મોટી નાહક ખરાબ મત કરો કયું કે એસા પાપીકે સાથ જલનેમેં કર્મ લગતા હય, વાસ્તે તુમ દાનાવ હો તો ઘરકું પીછા ફરો ઓર બૈ ધર્વ ધર્મ પૂરા કરો.

રાધાજી—મહારાજ આપ મોટા છો, પરંતુ મારા પતિને પાપી ના કહો અને મારી પાસે એ સર્વ વાત કરવી છોડી દ્યો. ગમે તો સમુદ્ર એના મેળ મા જા મેલી દે, પૂર્વનો સુર્ય પશ્ચિમ ઉગે તોપણ મેં ધારેલ ધારણામાં નિશફળ થવાની નથી.

જોગી—હમ સચ કહેતે હૈં કે તુમ બૈધર્વ ધર્મ કબુલ કરો

ઔર યે સબ ઢોંગ છોડ દો.

રાધાજી—મહારાજ આપ ઘડી ઘડી મને વિધવા ધર્મ વિશે કહો છો ત્યારે મારે કહેવું પડે છે કે, વિધવા ધર્મથી શું સારૂ થવાનું છે. વિધવા રહેવા કરતાં આ બળી મરવું એ હજાર દરજ્જે ઉત્તમ છે.

જોગી—જબ તુમારા બિચાર પુનઃલગ્ન કરનેકા હય, ક્યું?

રાધાજી—મહારાજ હું મારા વાસ્તે તો બીલકુલ કહેતી નથી. પણ અલબત એ રીવાજને તો પસંદ કરૂ છું.

જોગી—ઐસા હય તો હમકું બતાવ કે કોનસે શાસ્ત્રમેં લીખા હય કે પુનઃલગ્ન કરના.

રાધાજી—જોગીરાજ પારાશર રૂષીએ પોતાની પારાસર સહીંતા ચોથા અધ્યાયમાં વિધવાના ધર્મ એવા કહ્યા છે કે,

नष्टेमृतेप्रव्रजितेक्लीबेश्चपतितेपतौ ॥
पञ्चस्वापत्सुनारीणांपतिरन्योविधीयते ॥

અર્થ—ધણીનો પત્તો લાગતો ન હોય, ધણી મરી

ગયો હોય, સન્યાશી થયો હોય, નપુશક અથવા પતિત થયો હોય તો એ પાંચે આપત્તિની વખતે સ્ત્રીએ બીજો પતિ કરવો આ શિવાય બીજી અનેક દલીલો[1] છે. માટે વિધવા રહેવા કરતાં બીજો વર કરવો તેમાં ધર્મ છે. એમ ખચિત માનવું.

જોગી—તુમ જાનો ઓર તુમારા કર્મ જાને, હમારેકું કયા હય. આમ કરતો જતો રહે છે.

રાધાજીએ જોગીના ગયા પછી ઇશ્વર ભકિત કરવા તરફ પોતાનું મન લગાડ્યું. તેણે સુર્ય દેવતા તરફ પોતાનું મુખ કર્યું અને ઊંચે સ્વરે બોલવા લાગી.

લાવણી.

ગોવાલન કહેતી જશોદાસે. એ રાગ.

પ્રભુજી વિનતી સુણો મારી, પ્રભુજી વિનતી સુણો મારી;
રહો અમારે સહાય, વિનતી કરીએ દિલ ધારી.
નિરંજન નાથ તમે ભારી, નિરંજન નાથ તમે ભારી;

1 દાખલા.

વાર કરી બહું ગરિબ જનની, સદા બ્રહ્મચારી. પ્રભુજી૦
અકળ છે ગતી તારી ન્યારી, અકળ છે ગતી તારી ન્યારી;
વેદ પુરાણ કુરાન કિતાબે, કિર્તિ છે તારી. પ્રભુજી૦
સદા તું પરિબ્રહ્મ ઉપકારી, સદા તું પરિબ્રહ્મ ઉપકારી;
દીનપણાથી કરૂં વિનતી, કરો કબુલ મારી. પ્રભુજી૦

રાગ પરજ.

મારે મન શામળો સારોરે, દુનીયો જગ લાગે ખારોરે;
લોભ લાલચને કામની ફાંસી, દેખાએ દસ શીશ;
અંધ થઈ તેમાં જે પડશે, રૂઠયો તેને ઈશ. મારે૦
સંસાર સાગરમાં બોળવાને, શક્તિ ફરે નવ સાર;
તેહ થકી બચી ચાલશે જે જન, ઉતરશે ભવ પાર. મારે૦
રામ રાખે તેને કોઈ ના ચાખે, એ કહેવત કહેવાય;
સૌંચનદોરી હાથ છે એને, બીજાથી શું થાય. મારે૦
નિંભા મહીં જેમ માંજારી[1] બાળ, જીવ્યાં ત્યારે વિશ્વાસ;
સ્વર્ગ મહીં તેમ મારાં સ્નેહીં, મળવજે અવિનાશ. મારે૦

આ પ્રમાણે પ્રભુ પ્રાર્થના કરી રહ્યા બાદ તેણે ઈ

---

૧ બીલાડી.

શારત કરી કે તૈયાર થઇ રહેલા મનુષ્યોએ ચિતા સળગાવી કે વાજીંત્રોના નાદ જોરથી થવા લાગ્યો સર્વ મનુસ્યો જય અંબે જય અંબીની વાણથી (કારણ કહેવત છે કે સતીની રાડ સંભળાય તો પ્રાયશ્ચિત લાગે છે) આકાશ ગજવી મુકયો. કેટલીક વારે બંને ચિતાઓ બળી રહી. બાદ મનુસ્યો ઘર તરફ અનેક તરેહની ચર્ચા ચલાવતા વાળ્યા અને સહુ પોત પોતાને ઘેર ગયા. વાંચનાર તથા સાંભળનાર ભાઇઓ તથા બેહેનો આખર તેઓ પણ ખાખ બની ગયાં. તેમજ આપણે પણ એક દિવશ ખાખ બનવું છે. માત્ર આ ફાની દુનીઆંમાં જે સારા કૃત્યો કરી કિર્તિ વધારશો, તેજ રહેવાની છે. માટે પરમેશ્વરથી ડરી જેમ બને તેમ સતકર્મો કરો એવી આ ગ્રંથ કરતાની વિજ્ઞાપ્તિ છે.

દોહરા.

પૂર્ણ કર્યુ આખ્યાન આ, શાણા સજ્જન કાજ;
પઢજો સહુ પ્રીતે ખરે, સુધારિને શિર તાજ.
ભૂમીે[૧], વેદ[૪], રશ[૯], શશિ[૧] તણી, પુનેમને બુધવાર;
શ્રાવણ માસે સ્નેહથી, પુસ્તક કરયું તૈયાર.

પ્રખળ પ્રાંત તો કચ્છ વિશે, ઉત્તમ પુર અંજાર;
રાજ્ય કરે મહારાવ જ્યાં, રૂડા રાવ ખેંગાર.
કરો કાવ્ય તે ગામમાં, ઉલટ ધરી બહુ અંગ;
સુધારીને વાંચો સદા, સજી નિતીનો સંગ.

સત્યવંતી આખ્યાન સમાપ્ત.

જુદા જુદા વિષયપર જ્ઞાન પ્રસંશા

પ્રભાતીઊં.

કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો. ટેક.
નાશ દિપક તણો પવનથી થાય છે,
જાય છે માનવી એમ અકારો;
માટે ભગવાનને ભજ અરપા ભાવથી,
તો થશે આતમા શુદ્ધ તારો.
કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો.

કુડ કપટ કરી લોભ લાલચ ધરી.
ઠ-ગબાજી થકી સર્વ ખોયું;
વ્યસન વિષેશ તેં દેહથી દાખીઆ,
નારીમાં સ્નેહથી મન મોહ્યું;
અંત કાળે સહુ અળગું રહેશે અરે,
આવશે જે સમે યમ વારો.
કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો;
હોય જો આશ કાંઈ મોક્ષ મળવા તણી,
તો કરો કાર્ય સહુ સદ્ય સારાં.
પર ઉપકારમાં પ્રીત બહુ જોડાને,
ત્રોડ, જે કૃત્ય લાગે નઠારાં;
એક નિષ્ઠા થકી મન ધરીને વકી,
ધર્મનો એકડો કર્ય ભારો.
કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો.
ભીડ ભંજન ભગવંતનો સંત થઈ,

ખંત ધર દિલમાં જ્ઞાન મળશે;
પાપ અગાપ કદી આંહી કરીઆં હશે,
ભક્તિ ભાવે કરી તેજ ટળશેઃ
જન મહુમદ તણી વાણી સાચી ધણી,
દિલથી લે ભણી થાપ આરે;
કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારે.

દોહરો.

ભજ મન ધન કહુ રામને, નામ લીધે દુખ જાય;
ઘટ પટ ત્રઠમાં જે વશે, જેમ પવન જગ વાય. ૧

જુગાર ન ખેલવા વિશે.

ગરબી.

ઓ વાંસલડી વેરણ થઈ લાગીરે વ્રજની નારને,(એ રાગ.)
અરે જુગારી સરમ તજીને જુગટુ શાને ખેલતા. ટેક.
માની કહ્યુ મારૂં મુકી દયોને, મેટા જેને ટેલતા. અરે૦

એથી ગણશે સહુ દાંભિક જનમાં, વિચાર કરોરે કંઈ મનમાં;
એથી રજળી મરશો જગ વનમાં. અરે૦
પૈસો ન મળે જુગટું રમવા, શાંસા પડશે પછીથી જમવા;
જાશો તેથી ચોરી કરવા. અરે૦
જગમાંહિં નકિ નિર્લજ થશો, વહેવાર તમારો રેહેશે ન, કશો;
જમ દંડ સહીજ નર્કેજ જશો. અરે૦
નથી શાસ્ત્રે લખ્યું જુગટુ રમજો, વળી વેદ પુકારી કહે સમજો;
કદી કોઈ જન ના જુગટુ રમજો. અરે૦
નળરાજા હરિશ્ચંદ્ર સુરા, પાંડવ પણ સત્યવાદી પુરા;
દ્યુત રમતાં થયા તેમના ચુરા. અરે૦
દંડ તાપ સહી વનમાં ફરતા, વળી કષ્ટ અતિ સીરપર ધરતા;
તે પણ તોબા તોબા કરિને રડતા. અરે૦
નથી લાભ નકી એમાં ભાઈ, એ વાત કહુ જાણો ન્યાય;
સદગુણને રાખો કર સાઈ. અરે૦
જ્ઞાનમહમદની એવી વાણી, જુગટું નથ રમશો આ જાણી;
જાણી રમશે તેની થશે હાણી. અરે૦

કાબિલ સિક્ષક રાખવા વિશે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

અરે ભણનારા હિંદુ દરિયાફ કરીને ચરચો વાતને. એ ટેક.
જો કોઈ કરતાં સુધરે તો સુધારો આર્યજ જાતને. અરે૦
સુધરે શું જમાનો આ સારો, સારો તો કહેવાનો વારોઃ
વારો ભણનારા કાચા પારો. અરે૦
કાબિલ કારિગર જો મળશે, મળશે તો પાયો સારો ચણશે;
ચણશે સીખાઉ ન સુધરશે. અરે૦
નિશાળોમાં તેવું આજે, આજે હું કહુ સહુને કાજે;
કાજે કાચા શિખાઉ ના છાજે. અરે૦
આ સીખે બાળક નાનું, નાનું બીજું ભણવે છાનું;
છાનું શિખ્યાથી ભણશે થાનું. અરે૦
મતિ માનિટરોની શું હોયે, હોયે કહી શું ભણાવે તોયે;
તોયે નથી જાણતા નજરે જોયે. અરે૦
એ બાળક શું શીખે સારૂ, સારૂ માનો કહેણ એ મારૂ;
મારૂ કહેણ એ તે કરો પ્યારૂ. અરે૦
ન્યુસપેપરમાં ડહાપણ ઢોળી, ઢોળીને લખે બાતો પહોળી;

પહોળી લખતાં બુદ્ધિ ખરચો ખોહોળી. અરે૦
લખવાથી થશે કહો શું ભાઈ, ભાઈ જે લખો તે કરે ન્યાઈ;
ન્યાઈ કહેવાશો સદા સુખ દાઈ. અરે૦
મારી અરજી લ્યો સ્વિકારી, સ્વિકારી સુજો દિલ ધારી;
ધારી કવિતા કરવા સારી. અરે૦
ઘે જાનમહમદની આ વિનતી, વિનતી ધરતાં મળશે સુમતિ;
સુમતિ મળતાં ટળશે દુર્મતિ. અરે૦

કેફિને શીખામણ

તારે ચરણે નમાવું શીશ સહેલી રીશાણા રહીએ નહી, એ રાગ.
ભાઈ ભાંગ ભંગ અફીણ, સજ્જન પ્રીતેથી પીજીએ નહી.
એથી થાયે બુદ્ધિ હીણ, સજ્જન૦
વળી લાંછન લાગે અપાર; સજ્જન૦
નથી એમાં કોઈ સાર, સજ્જન૦
બાપ આબરૂ આ જન માંઈ, સજ્જન૦
વળી માન ઘટે જ્યાંહીં ત્યાંહીં; સજ્જન૦
દારૂ દારૂનો કરનાર, સજ્જન૦

અફીણ આચારનો હરનાર; સજ્જન૦
ગાંજો પીવાથી ઘેલાં થવાય, સજ્જન૦
ભાંગ પીતાં ભાનજ જાય; સજ્જન૦
પીશે તેને છે ધિક્કાર, સજ્જન૦
નિશો માત્ર ખરાબી કરનાર. સજ્જન૦
લાજ એક ટકાની થાય; સજ્જન૦
માટે મુકો એ ઉપાય, સજ્જન૦
નહીંતો દુઃખી થશો નર નાર. સજ્જન૦
જાનમહમદ કહે છે સાર. સજ્જન૦

બાળકને વિદ્યા આપ્યા વિશે.

ગરબો.

લોચન મનનોરે જગડો લાગ્યો લોચન મનનો. (એ રાગ)
રૂપજ જનનુંરે, વિદ્યા છે રૂપજ જનનું. "ટેક"
વિદ્યા વગરનો માનવી, પશુ બરાબર જાણ;
પુંછ કરતાં મુંછ કરી, એતો ભૂલી ગયો ભગવાન. વિ૦

જ્ઞાન શાન વિવેકની, ઓટજ દીશે અપાર;
કૃત્યો સહુ અવળાં કરે, ભારે મારી એણ જાણનાર. વિ૦
ભણો ભણિનને ભાન સહુ, કિર્તિ વધવા કાજ;
અવિચળ રહેશે નામ બહુ, મોટું માન મળે મહારાજ. વિ૦
પર ઉપકારે તો થશે, ઈશ્વર હશેજ અપાર;
ગરવા ગ્રંથોની મહીં, ગાશે કવિ જન ગુણ નિરધાર. વિ૦
ભારતખંડ અચલે હતો, ઈશ્વર તણોજ નિધાન;
દધિ ભયો દુર્ગુણ તણો, સહુ કુસંપ તણા ફળ માન. વિ૦
માટે સજ્જન સાંભળો, મૂકો બાળ નિશાળ;
આપો વિદ્યા હોંશથી, મટો જાશે આ કાળ વિકાળ. વિ૦
પૈશા પૈશા કરી કરી, ગયા મરીજ વડીલ;
ગયો નહીં તે સાથમાં, આગ બાળે કાં લૂટે ભીલ. વિ૦
અમ એમ કહેતા નથી, ઉડાઉ બનજો આપ;
વિગતે વિગતે વાવરો, જોઈ મ ધરે બાપીનું માપ. વિ૦
દશ પદ વાંચો કામના, કરો પાઠ ધરી પ્યાર;
કાવ્ય તણો રશ કામ જશે, જાનમહમદ ગુણો અપાર. વિ૦

---

૧ વિદ્યા.

દોહરો.

વિદ્યા પાન વિમતે કરો, સો સજ્જન નર નાર;
સરસ્વતિ મંદિર ઊંચ છે, જાણો મહી મોઝાર.

છેવટની સલામ.

લાવણી.

ગોવાલન કહેની જસોદાસેં, મેં પારણું કહેતો જસોદાસે;
સમાલ આપ ગોકુલ કનૈયા, બિલમ પડા હમસેં. (એ રાગ)
લેઓ રાજ સલામ સરીઅતશેં, લેઓ સબ સલામ સરિઅતસેં;
આપ બડે મહેરબાન હમારે, કરો કબુલ દિલસેં. લેઓ૦
સલામ મેં કરૂ સુનો ઉનકો, સલામ મેં કરૂ સુનો ઉનકો;
દિયા જન્મ ઉદરસેં જીમને, રખે રાજી તુમકો. લેઓ૦
નમું મા બાપકું ઉન પીછે, નમું મા બાપકું ઉન પીછે;
જીને ખીલાકર કીયા બડારે, જગમેં મજબુત. લેઓ૦
સલામ હુય મૈફલ હરમ્યાને, અંહગો મૈફલ દરમ્યાને;
જાનગઢગઢ આદબ બજા કર, ખડા એક ધ્યાને. લેઓ૦

સમાપ્ત.

જાહેર ખબર.

સરવે લોકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ પુસ્તક જેમને જોઈતું હોય તેમણે નિચે લખેલ ઠેકાણેથી રોકડા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવું.

અંજાર—નૂરમહમદ જાફર પાસેથી દેવળીઆને દરવાજે.

ભૂજ—શુકલ વ્રજલાલ ગંગાશંકર પાસેથી સ્વામીનારાયણના મંદીર પાસે.

ચોખારો—ખલીફ આમદ દતા પાસેથી.

ભચાઉ—મારા મિત્ર રા. રા. ભચાઉ ફોજદાર રામજીભાઈ લાલચંદ પાસેથી.

आश्रयपत्र:

આ પુસ્તકના પ્રથમથી વિશેશ ગ્રાહક થવા મારા કેટલાક મિત્રોએ તેમજ મુરબ્બીઓએ મહેનત લીધી છે. જેમાં મ. રા. રા. ભચાઉ ફોજદાર રામજી લાલચંદ, રા. રા. ભચાઉ વહિવટદાર મૂળશંકર પૂર્ણદાસ, રા. રા. ડાકટર સાહેબ આતમારામ કેશવજી, રા. વૃજલાલ મંગા શંકર એઓ સાહેબોએ વધારે શ્રમ લીધોછે માટે એઓ નો તેમજ બીજા બહાર ગામના એજંટો કે જેઓએ મને ફતેહમંદી પામવા શ્રમ લીધો છે તેમનો પૂર્ણ રીતે ઉપકાર માનું છું.

૪૦ રા. રા. રામજીભાઈ લાલચંદ. ભચાઉ.

રા. રા. રામજીભાઈ લાલચંદ. ૪૦

૧૭ ,, મૂળસંકર પૂર્ણદાસ ભચાઉ.

રા. રા. મુળશંકર પૂર્ણદાસ. ૨

વકીલ વલભજી નથુ. ૨
વકીલ લક્ષ્મણ રીણા. ૫
વકીલ લખમસી ઠાકરસી. ૨
ગુશાંઈ શંકરગર હીરાગર. ૧
વકીલ લવજી મેઘજી. ૨
વકીલ વસરામ દેવજી. ૧
રા. વીરાનજી વલવજી. ૧
રા. અવચળ પરસોતમ. ૧

૧૦ રા. રા. ડાકટર સાહેબ આતમારામ કેશવજી નળીઆ.

રા. રા. આત્મારામ કેશવજી ૪
રા. રા. જદુરામ મંગળજી. ૧
મ્હેતાજી લધા હેમરાજ. ૧
વકીલ ભાણજી ભગવાનજી. ૧
વકીલ લક્ષ્મીદાસ વીસરામ. ૧
ઠક્કર કાનજી ગાંગજી. ૧
રા. ઈબ્રામ ભલુ. ૧

૧૨ રા. વૃજલાલ ગંગાશંકર ભૂજ.

રા. વૃજલાલ ગંગાશંકર.	૨
વોરા માણેકલાલ કાશીરામ.	૨
રા. રણછોડજી ગંગાશંકર.	૧
રા. અમૃતલાલ દયાળજી.	૧
રા. લાધારામ દલપતરામ.	૧
રા. વાઘજીભાઈ વલ્લભજી.	૧
આચાર્ય નથુલાલ મોતીલાલ.	૧
રા. મુરારજી જયશંકર.	૧
રા. દયાળજી વજેશંકર.	૧
કચ્છ દરબારી છા. ના. પ્ર.	૧

૧૦ રા. ખટાઉ લધા મારફત. વિઝાણ.

મ્હેતાજી ખટાઉ લધા.	૧
ઠાકારશ્રી સાહેબજી દેવાજી.	૫
કુંવરશ્રી ભવાનસંગજી જશાજી.	૧
ઠા. વાલજી રામજી.	૧
ઠા. ત્રીકમદાસ સુંદરદાસ.	૧

જોશી ભાવજી આત્મારામ. ૧

૩૨ કચ્છ અંજાર.

રા. દયાશંકર સ્યામજી મેહેતાજી. ૨

રા. લખમસી તુળશીદાસ. ૧

શ્રીમાળી મયાશંકર ચત્રભુજ. ૧

રા. કાશીરામ પુરૂષોતમ. ૧

સૈયદ ગુલામ શાતકીશા. ૧

રા. વૈજનાથ ભવાનીદાસ. ૧

રા. મણીશંકર ભવાનીશંકર. ૧

રા. દયાશંકર જયશંકર ૧

૬ રા. ગંગાશંકર મકનજી મારફત.

રા. ગંગાશંકર મકનજી. ૨

રા. પ્યારાશંકર નવલરામ. ૧

રા. દોલતરામ જેઠા. ૧

રા. દોલતરામ દલપતરામ. ૧

મી. શેઠજી ધનજી. ૧

રા. ગોરીશંકર જટાશંકર. ૧

રા. દામોદર દેવજી.	૧
રા. મુગટલાલ ભગવાનલાલ.	૧
વિ. વજેરામ નાનાભાઈ.	૧
વોરા. નુરભાઈ મુસાજી.	૧
પારેખ. ઠાકરચંદ દેવચંદ.	૧
મેતા. ઠામજી દેવજી.	૧
પંડ્યા. દયારામ કૃષ્ણદાસ.	૧
રા. મકનજી શીવજી.	૧
શોની. ગગુ મુળચંદ.	૧
ઠા. ભવાનજી હંસરાજ.	૧
રા. જુઠાભ ઓઘાભાણ.	૧
ખત્રી. જુમા સુમાર.	૧
કાએસ્થ. ગોપાળજી રામજી.	૧
પરમાર. નારાણ કારાણી.	૧
હજામ. લધા ઈસ્માલ.	૧
નંદવાણા. કાનજી માનજી.	૧

૪ કચ્છરાપર.

રા. એદુમર નારાણજી મહેતાજી.	૨
ઠક્કર. ગોકળ જયરામ.	૧
ખત્રી. જુમા સુલેમાન	૧

૫ કચ્છતુણા

મેહેતાજી. પ્રેમજી વિ. હરીરામ.	૧
મેહેતા. દયાશંકર પ્રાણજીવન.	૧
જોશી. એદુમર હંશરાજ.	૧
ઠા. પ્રાગજી નથુ.	૧
રા. પ્રેમજી પ્રાગજી.	૧

૧૦ દામજી ત્રીકમજી સણુઆ.

મેહેતાજી. દામજી ત્રીકમજી.	૫
મોનીટર. મહાદેવ એદુમર.	૨
કુંવરશ્રી નોઘણજી પુંજાજી.	૧
કુંવરશ્રી ભાવસંગજી દેવાજી.	૧
કુંવરશ્રી પાંચાજી.	૧

૮ કચ્છ શીકદ્રા

વિ. પો. મ. નારણજી પીતામ્બર.	૧
જોસી ગપારામ રણછોડજી.	૧
બ્યાશ ગપારામ આણંદજી	૧
સથવારા આંબા કાનજી	૧
વિ. પો. મ. લક્ષ્મીરામ વલભરામ	૧
ઠા. ખટાઉ દમાદર ફરાદી	૧
રાજગર લક્ષ્મીદાસ વાળજી પુનડી	૧
ઠા. હરીરામ લાલજી ઓસંબીઓ.	૧

૬ કચ્છ સુથરી

રા. મુળજી ગંગારામ.	૧
શા પીતામ્બર હીરજી	૧
રા. ખીમજી દામજી	૧
રા. ખીમજી ભોજરાજ	૧
શા. રતનસીં પીતામ્બર	૧
ઠા. વીરચંદ હીરજી	૧

૨૨ કચ્છભુજ

રા. જગનનાથ જેઠાલાલ ડે. એ. ઈ.	૭
રા. હરજીવન ત્રીભોવન મેહેતાજી	૧
રા. ચત્રભુજ જગજીવન	૧
રા. શંકરજી નારાયણજી	૧
રાણાશ્રી સરદારસંગજી ભરામણજી	૧
માજણીદાર નથુ રાઘવજી	૧
,, વલભજી પ્રાગજી	૧
,, ભીમજી કાનજી	૧
મેહેતા ભવાનીસંકર કુંવરજી	૧
મેહેતા લાલાજી હાથીરામ	૧
મેહેતા વીજયરામ ભપાસંકર	૧
ઠક્કર વિસરામ હરજી	૧
મો. પુરૂષોતમ કેશવજી	૧
મો. ભગવાનજી હરીસંકર	૧
મો. આતારામ રવીસંકર	૧
સત્યવર્ધક પ્રજા વત્સ સભા	૧

૩૭ કચ્છ ચોબારી

વિદ્યાર્થી	ઠક્કર ધનજી દેવચંદ	૧
,,	બલોચ આમદ દતાખાન	૧
,,	ઠકર શીવજી મોનજી.	૧
,,	ઠકર માનસંગ દેવચંદ	૧
,,	મો. ભાઇચંદ મુળચંદ	૧
,,	ગુરજી રતનસીં ગુમાનવિજય	૧
,,	ખત્રી અબદલા એભ.	૧
,,	વીરજી ઇશ્વર	૧
,,	ખત્રી આરત અલાવાળા	૧
,,	સલાટ વીરજી લધા	૧
,,	ભગવાણી રતનસીં વેણીદાસ.	૧
,,	મારબીઆ પોપટ માતીચંદ.	૧
,,	ઠકર ઓધવજી લક્ષ્મીદાસ	૧
ચારણ.	વીસરામ દેવા.	૧
વિદ્યાર્થી.	જુમા જુશબ	૧
,,	જોટા ભાઇચંદ વલભજી	૧
,,	વોરા સાકરચંદ જેતસીં	૧
,,	ઢીલામેઆ જળનેજાણી.	૧

બારોટ મુળુ કમા, ગનફરા ૧
મો. પોપટ મુળજી ૨
મી. મુળચંદ કહાનજી ૧
શોની નાગજી પીતામ્બર ૧
સલાટ ખેતુચર હેમરાજ ૧
કંદોઈ હરચંદ પીતામ્બર ૧
શા. ખેંગાર ડોશા ખડીરના પુ. ૧
જમાદાર હીંમતખાન કમરૂદીનખાન ૧
ભગવાણી પીતામ્બર હરચંદ ૧
શીદી જમાલખાં શેરખાં. ૧
મારખીઆ તેજસી વેલજી ૧
કુબડીઆ શીવચંદ રાયચંદ ૧
ઠા. જેઠા કરશન ૧
જાડેજા દેવાજી રીણાજી ૧
ખત્રી જુશા ઈશાણી ૧
ઠકર રામજી જીવણ ૧
ઠકર રાઘવજી માધવજી ૧
ઠકર ખેતુચર દેવચંદ ભચાઉ ૧

૭ રાજકોટ

દેશી દાકતર રેમતલા મામદ ૧
કડીયા રામજી નથુ ૧
વાઢેર કરમન ડાહ્યા ૧
કડીયા નારાણ ડાહ્યા ૧
સ્કોલર વીઠલદાસ દેવચંદ ૧
કડીઆ કરશન મુળજી ૧
વાઢેર રામજી ભાણા ૧

૫ કચ્છ બોંધ

મહેતાજી મોતી પુંજા. ૧
ઠકર જીવરાજ ખીમજી ૧
ઠકર ખારસીં પચાણ ૧
ગુશાંઈ ખીમગર રામગર ૧
પંડ્યા પીતામ્બર નાગજી ૧

૭ ધોળાવીરા

ઠા. અમરસીં તેજાણી ૨
ઠા. ગોકળજી કહાનજી ૧

વરચંદ વાઘા પચાણાણી ૧
ઠક્કર પ્રેમજી રાઘવજી ૧
ઠક્કર ખેરા જમનજી ૧
કોલી ગજુ વીરાણી ૧

૧૧ કચ્છ માંડવી

રા. વહાલજી વિ. હેમરાજ મેહેતાજી ૨
બુકશેલર માવજી ગોપાલજી ૧
ત્રવાડી રૂઘનાથ વલભજી ૧
ઠક્કર ત્રીકમદાસ જેઠા ૧
ભણશાળી ધનજી દામજી ૧
બુકસેલર જીવરામ હરીશંકર ૧
ઠક્કર મુરારજી દયાળજીભાઇ ૨
બુકશેલર પુરૂશોતમદાસ દેવીદાસ. ૧

૧૮ મુંબાઇ

શેઠજી સાહેબ કાશમભાઈ ધરમસી ૧૦
શેઠજી સાહેબ લક્ષ્મીદાસ ખીમજી જસ્ટીસ આફ, ધી પીસ ૫

મો. ઉમર સુલેમાન ૧
મી. લખા હાસમ ૧
મી. આભા સુલેમાન. ૧

૧૦ બજાણા.

મલેક શ્રીજોરાવરખાનજી નશીબખાનજી. ૧૦

૩૧ પરચુરણ.

રા. જીવરામ ભગવાનજી વાઢીઆ. ૧
રા. પીતામ્બર જેઠા. મનફરા. ૧
ઠાકોર સાહેબ હરીસંગજી સુમરાજી. લાકડીઆ. ૨
રા. હાથીરામ પુરૂષોતમ ગઢડા. ૧
રા. રા. પોલીસ કમીશનર સાહેબ.
પ્રાણશંકર જયશંકર ગાગોદર. ૪
રા. જીભાઈ કાળીદાસ સાધાણા. ૧
રા. અંબાશંકર વાલજી. શીકારપુર. ૧
ઠકર હીરજી ભાણજી. ,, ૧
રા. વૈજેનાથ રૂઘનાથજી. ગઢશીશા. ૧
રા. હાથીરામ પુરૂષોતમ ,, ૧

મી૦ નારાયણજી કુંવરજીની કુંપની. એડાઈ. ૨
મહેતાજી વલીગામદ. મંજલ. ૧
મી૦ રતનશી ભીમજી. ભચાઉ. ૨
જોશી પ્રેમજી વીસરામ. ,, ૧
રા. મેઘજી પુંજા. રાપર. ૧
રા. રા. ભચાઉ ડાકટર સાહેબ હીરજી હંસરાજ. ૧
રા. કંસારા શિવજી મહેતાજી. રવ. ૧
રા. ધુલાલજી કહાનજી. ખારોઈ. ૧
મહેતાજી નરભેશંકર દેવશંકર. રામવાવ. ૧
મહેતાજી ઉમીઆશંકર ડાહ્યા. નાગલપુર. ૧
મહેતાજી ભોળાનાથ કાળીદાસ. ખીટા. ૧
સૈયદ વીધનસા. મુદ્રા. ૧
નોડે હબીબ હોથી. અંજાર. ૧
પટાવાળા વસરામ તેજમાલ. અંજાર. ૧
પટાવાળા માતીગર. અંજાર. ૧

જાહેર ખબર

સદ ગ્રહસ્થો આ પુસ્તક જેઓ સાહેબને પહોંચે કે તે તેજ રોજે તેની કીંમતના ટપાલ મારફત મનીઆરડર કરી નિચેને સરનામે કૃપા કરી રવાના કરશો એજ વિનંતી.

જાનમહંમદ વિ. નુરમહંમદ.

ચોખારી નિ. ના માસ્તર.